

Nalazišta latenske kulture na vinkovačkom području¹

La Tène culture sites in the Vinkovci area

Izvorni znanstveni rad

Prapovijesna arheologija

Original scientific paper

Prehistoric archaeology

UDK/UDC 902.2:903(497.5 Istočna Hrvatska)“6387”

Primljeno/Received: 15. 05. 2001.

Prihvaćeno/Accepted: 20. 06. 2001.

Mr. sc. MARKO DIZDAR

Institut za arheologiju

Ul. grada Vukovara 68

HR - 10000 Zagreb

Razdoblje mlađega željeznog doba na prostoru srednjega Podunavlja obilježila je latenska kultura Skordiska. Na vinkovačkom području zahvaljujući dosadašnjim pokusnim i zaštitnim istraživanjima kao i na osnovi terenskih pregleda i slučajnih nalaza, zabilježeno je 40 nalazišta latenske kulture koja su omogućila kvalitetnije poznavanje slike materijalnoga naslijeđa Skordiska za prostore istočne Slavonije i zapadnoga Srijema. Uz opisane rezultate istraživanja i nalaze iz naselja u Vinkovcima, Oroliku, Privlaci i Starim Mikanovcima, u Gradskom muzeju Vinkovci nalazi se, kako s područja ovih nalazišta tako i ostalih koja do sada nisu bila istraživana, brojna građa koja može upotpuniti sliku naseljenosti vinkovačkoga područja u vrijeme latenske kulture.

Ključne riječi: Vinkovci, latenska kultura, Skordisci, naselja, nekropole, slučajni nalazi

Key words: Vinkovci, La Tene culture, Scordiscs, settlements, necropoli, chance finds

Poznavanje latenske kulture rasprostranjene na prostoru istočne Hrvatske najvećim dijelom počiva na dosadašnjim istraživanjima kako pokusnoga tako i zaštitnoga karaktera koja su provedena na području grada Vinkovaca i okolice. Od prvih istraživanja Š. Ljubića i J. Brunšmida u nalazištu Blato prošlo je više od 120 godina tijekom kojih se broj nalazišta latenske kulture na vinkovačkom području stalno povećavao i u ovom trenutku predstavlja polovinu ukupnoga broja nalazišta zabilježenih na prostorima istočne Slavonije i zapadnoga Srijema koja se pripisuju Skordiscima. Ukupna slika razvoja materijalne kulture Skordiska na zapadnom prostoru njihova rasprostiranja počiva upravo na rezultatima istraživanja koja su na vinkovačkom području posljednjih

tridesetak godina provodili Arheološki odjel Gradskoga muzeja u Vinkovcima te Arheološki zavod Filozofskoga fakulteta u Zagrebu. Međutim, to su do danas ostala jedina istraživanja koja su ponudila barem djelomične odgovore na pitanja o izgledu i tipovima naselja, načinu podizanja fortifikacija, te obrtničkim djelatnostima i trgovini na istočnoslavonskim prostorima u razdoblju mlađega željeznoga doba. Kvaliteta slike naseljenosti posljednjih je godina obogaćena novim spoznajama i građom do koje se došlo prilikom terenskih pregleda koje su provodili arheolozi GMV-a. kako bi se zabilježilo stanje arheoloških nalazišta koja su tijekom Domovinskoga rata bila privremeno nedostupna, te onih ugroženih intenzivnom Urbanizacijom i izgradnjom uništene infrastrukture. Uz već zabilježena i opisana nalazišta, neizostavni dio u sagledavanju cjelokupne slike naseljenosti predstavljaju slučajni nalazi koji ukazuju na postojanje još većeg broja nalazišta latenske kulture. Ukupno je do danas na vinkovačkom području poznato 40 nalazišta koja pripadaju latenskoj kulturi Skordiska koja je obilježila razdoblje mlađega željeznog doba na prostoru istočnog međurječja Save, Drave i Dunava².

¹ Ovaj rad predstavlja nadopunjeno izlaganje "Pregled naseljenosti vinkovačkoga područja u vrijeme keltsko-latenske kulture" koje je održano na skupu Hrvatskoga arheološkoga društva u Vukovaru 1999. godine. Zahvaljujem kolegicama iz Arheološkoga odjela Gradskoga muzeja u Vinkovcima dr. sc. Ivani Iskri-Janošić i Maji Krznarić Škrivanku na nalazima ustupljenima za objavljivanje. Crteže je izradila Marta Bezić, dipl. arh., te joj ovom prilikom i zahvaljujem. Popis nalazišta s navedenom literaturom priložen je na kraju rada (sl. 1.)

PREGLED ISTRAŽIVANJA

Najstarije podatke o utvrđenim naseljima latenske kulture nalazimo kod Marsilija koji je početkom 18. stoljeća zabilježio izgled utvrđenih naselja na Dirovu brijegu u Vinkovcima i Damića gradini u Starim Mikanovcima (BRUNŠMID, 1902., 124., sl. 54.; VIRC, 1979.). Značenje slikovnoga prikaza nalazi se ne samo u zabilježenom izgledu naselja s jasno istaknutim zemljanim bedemom i dubokim opkopom, već i u podacima koje Marsilije navodi, a odnose se na veličinu naselja, širinu i visinu opkopa, te visinu u odnosu na okolno zemljište koja se od tada promijenila zbog intenzivne obrade zemljišta kao i brojnih građevinskih intervencija na područjima navedenih naselja.

Prvi zabilježeni nalazi koji se pripisuju latenskoj kulturi rezultat su izgradnje mreže odvodnih kanala kako bi se povećala površina obradivoga zemljišta, te izgradnje osnovnih komunikacijskih pravaca i pojačane urbanizacije Vinkovaca koji su se počeli intenzivno gospodarski razvijati u drugoj polovini 19. stoljeća.

Najstariji zabilježeni podatak o nalazu latenske kulture potječe iz 1886. godine kada su u šumi Leskovac, danas jugozapadno od središta Vinkovaca, prilikom iskopa kanala pronađeni ulomci keramike i brončana glatka žičana fibula srednjolatske sheme (BRUNŠMID, 1899.-1900., 70.; BRUNŠMID, 1902., 122., sl. 53. gore). Prva pokusna istraživanja na jednom nalazištu latenske kulture provode 1887. godine Š. Ljubić i J. Brunšmid na lokalitetu Blato koji je otkriven nekoliko godina prije pri izgradnji željezničke pruge Slavonki Brod - Vinkovci³. Tom su prilikom, uz ostatke neolitičkoga naselja, otkriveni i ulomci latenske keramike (BRUNŠMID, 1902., 122.-123.). Te je godine pri probijanju puta na Pjeskani, nalazištu smještenom na južnoj obali Bosuta, pronađena je brončana fibula s trokutasto raskovanim lukom (BRUNŠMID, 1902., sl. 86., 2). U blizini željezničke postaje u Vinkovačkom Novom Selu koja se nalazi nedaleko od nalazišta Blato, otkriveni su novi keramički nalazi kao i bakreni keltski novac (BRUNŠMID, 1902., 123.; MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1970., 63.). S područja Ervenice, povišenoga položaja koji se nalazi između Bosuta i potoka Ervenice, prvi zabilježeni nalaz latenske kulture potječe iz 1889. godine kada je pronađena glatka žičana fibula srednjolatske sheme (BRUNŠMID, 1899.-1900., 70.; BRUNŠMID, 1902., 122., sl. 53. dolje). Istodobno nalazi latenske kulture zahvaljujući J. Brunšmidu počinju pristizati u Arheološki muzej u Zagrebu i s ostalih nalazišta na vinkovačkom području. Tako je 1890. godine pri izgradnji željezničke pruge u Novim Jankovcima, uz nalaze koji pripadaju ukopu žene iz razdoblja mlade faze starijega željeznoga doba, pronađena i brončana fibula srednjolatske sheme s plastično raščlanjenom nožicom (BRUNŠMID, 1902. a. 72., sl. 32.; MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1970., 87., T. XXII., 6). Sljedeće, 1891. godine, južno od Starih Mikanovaca u iskopu kanala na položaju bare Kaluđer otkriven je ulomak brončane narukvice ukrašene plastično križ-

no raspoređenim raščlanjenjima i sa šarnirskim zatvaračem, datirana u kraj razdoblja srednjega latena (MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1970., 65., T. XL., 6). Ulomak slično oblikovane narukvice nalazi se u GMV-u, a potječe s nepoznatoga nalazišta na vinkovačkom području (T. 2., 4). U objavi nalaza sopotske kulture s višeslojnoga prapovijesnoga nalazišta Gradina u Slakovcima koji su u Arheološki muzej dospjeli 1898. godine, S. Dimitrijević spominje i ulomke latenske keramike (DIMITRIJEVIĆ, 1968., 21.). U iskopu temelja za zgradu Brodske imovne općine u Vinkovcima 1909. godine pronađeno je osam željeznih kopalja (T. 1., 4), zatim jedan kantharos S-profiliranoga tijela koji je na vratu ukrašen glatkim ukrasom, te niz drugih željeznih predmeta i sive, na lončarskom kolu izrađene keramike. S. Dimitrijević za ove nalaze pretpostavlja kako potječu iz grobova s jedne manje nekropole koja se nalazila sjeverno od naselja latenske kulture koja su zabilježena na položajima Trznice i Ervenice (MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1970., 66., T. LV., 6; DIMITRIJEVIĆ, 1979., 146., sl. 5., T. 9., 7; DIZDAR, 1999., 46., 118., kat. jed. 172.-173.).

Nakon osnivanja Gradskoga muzeja u Vinkovcima 1946. godine, terenska su se istraživanja nastavila još intenzivnije, a brojnost prikupljene građe uvelike je premašivala skućene muzejske prostore. Obnovom zgrade Gradskoga muzeja krajem osamdesetih kao i prestankom neposredne ratne opasnosti te povratkom razmještene građe, stekli su se osnovni preduvjeti za objavljivanje i izlaganje vrijednih arheoloških nalaza kao materijalnih svjedočanstava kontinuiranoga razvoja vinkovačkoga područja tijekom razdoblja prapovijesti, antike i srednjega vijeka. U tom razdoblju provedena su brojna zaštitna i pokusna istraživanja koja su omogućila kvalitetnije shvaćanje materijalne kulture Skordiska, prvog etnika na ovim prostorima posvjedočenoga u pisanim povijsnim vrelima.

Kako su istraživanja bila najbrojnija na području grada Vinkovaca, rezultat je bio otkrivanje novih nalazišta latenske kulture kao i upotpunjavanje postojeće slike o već opisanim nalazištima, na kojima su bili zabilježeni samo pojedinačni nalazi. Zato se prvo iznosi pregled istraživanja arheološkoga naslijeđa latenske kulture na području Vinkovaca od 1946. godine do danas. Nakon toga slijedi prikaz istraživanja ostalih nalazišta latenske kulture na vinkovačkom području. Iz već istraženih i opisanih naselja prikazuju se pojedinačni i neobjavljeni nalazi koji nadopunjavaju sliku njihova poznavanja, dok se na kraju navode slučajni nalazi koji pripadaju latenskoj kulturi, a pronađeni su pri terenskim pregledima ili su u GMV dospjeli kao dar.

Već u godini osnivanja Muzeja, 1946., u istraživanjima na položaju Pjeskane u Vinkovcima pronađena je brončana fibula s trokutasto raskovanim lukom koji je ukrašen motivom koncentričnih krugova, te više jamskih objekata u kojima se nalazila siva, na lončarskom kolu izrađena keramika latenske kulture (MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1970., 66., sl. 5., 3; DIMITRIJEVIĆ, 1979., 147., T. 9., 3). O mogućnosti postojanja nekropole latenske kulture na ovome položaju ukazivao bi nalaz groba iz 1952. godine (KORDA, 1960., 49.). Tijekom višegodišnjih zemljanih radova na prostoru ovog višeslojnog nalazišta zabilježeno je postojanje jamskih objekata koji su sadržavali keramičke nalaze latenske kulture

³ U izvješću Otona Kučere (VHAD god. VII., 1885., 115.) navodi se kako je prilikom izgradnje željezničke pruge otkriveno 6-7 paljevin-skih grobova, te kameni artefakti

(MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1970., 66., sl. 5., 1-2; DIMITRIJEVIĆ, 1979., 147., T. 9., 1-2). S istog su nalazišta kao površinski nalaz u Muzej 1967. godine dospjeli keramički ulomci od kojih se tipološki mogu izdvojiti ulomci zdjela zaobljenoga tijela i uvučenoga ruba (T. 3., 3-5) te zdjela S-profiliranoga tijela (T. 3., 6-9). Tom je prilikom pronađen i željezni nož s trnom (T. 3., 2). Kao dio zbirke Matije Klajna u Arheološki je odjel dospio i koštani predmet valjkastoga oblika koji je ukrašen motivima koncentričnih krugova (T. 3., 1).

Utvrđeno naselje na Dirovu brijegu u Vinkovcima kao i naselja otvorenoga tipa koja su mu gravitirala, najbolje je prikazani nasebinski kompleks latenske kulture na području istočne Slavonije (DIMITRIJEVIĆ, 1979., 144.-146., sl. 4.; DIZDAR, 2001., 21.-24., sl. 6.). Prva zaštitna iskopavanja poduzeta su 1951. godine (KORDA, 1960., 48.-49.), a pokazala su kako je naselje Skordiska nastalo na slojevima naselja iz mlade faze starijega željeznog doba. Istraživanja su nastavljena 1957. godine, iz kojih potječe nalaz brončanoga recipijenta simpuluma tipa Pescate kojega je S. Dimitrijević uvrstio među rimske nalaze (DIMITRIJEVIĆ, 1979., 173., T. 19., 2), iako je vjerojatnije kako pripada sloju latenskoga naselja (DIZDAR, 2001., 11.). Dva željezna koplja potječu iz uništenih grobova s nekropole koja se nalazila zapadno od naselja na Dirovu brijegu na položaju iskopa zemlje za ciglanu Dilj (MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1970., 63.). S područja Vinkovačkog Novog Sela poznat je nalaz željeznog dvostrukog noža s torđiranom ručkom (MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1970., 63.-64., T. XLVI., 9). U GMV-u kao slučajni nalazi iz naselja na Dirovu brijegu pohranjeni su brončana fibula tipa Jezerine i željezna ostruga s kratkim trnom (DIZDAR, 1999., 45., 116., kat. jed. 163.-164.). U zaštitnim iskopavanjima, provedenim 1975. godine na prostoru Dirova brijega, pronađeni su ulomci keramike latenske kulture (DIZDAR, 2001., 22., T. 4.-6.). Istraživanja su nastavljena 1994. godine na južnome dijelu naselja u Ulici J. Kozarca 106, gdje je istražena površina od 81 m² (ISKRA-JANOŠIĆ, 1994., 59.-60), da bi sljedeće, 1995. godine, u iskopu veličine 25 m² u ulici J. Kozarca 96 bila pronađena keramičarska peć te u i oko nje veća količina keramičkih ulomaka latenske kulture (ISKRA-JANOŠIĆ, 1995., 125.; DIZDAR, 2001., 22., sl. 13., T. 7.-10.). Ostaci tri keramičarske peći uočeni su u iskopu kanala za plinifikaciju koji je prešao preko dijela naselja smještenog uz Bosut (ISKRA-JANOŠIĆ, 1995., 125.). Ukupno je do sada u naselju na Dirovu brijegu pronađeno pet keramičarskih peći, računajući i onu koja je 1951. godine pronađena u blizini Stare brane (KORDA, 1960., 48.). U zaštitnim iskopavanjima provedenim 1996. godine u Ulici J. Kozarca 74, na površini od 25 m² (ISKRA-JANOŠIĆ, 1996., 163.-164.), istražen je jarak duboko ukopan u zdravicu koji je bio ispunjen znatnim količinama keramike, kućnim lijepom te garom, a zabilježeni su i malobrojni metalni nalazi od kojih se izdvajaju ulomak brončane narukvice i dio sječiva noža većih dimenzija (DIZDAR, 2001., 23., sl. 14., T. 11.-15., T. 45., 1-3, 8).

U istočnome dijelu Ervenice, na položaju uz samu obalu Bosuta, 1957. godine otkrivene su dvije keramičarske peći za koje se na osnovi nalaza u njima pretpostavlja kako pripadaju kasnolatskome ili ranorimskome razdoblju (KORDA, 1960., 55.; MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1970., 66.; DIMITRIJEVIĆ, 1979., 146., 153.). Nalazi keramike latenske kulture zabilje-

ženi su u površinskom sloju prilikom probnih iskopavanja naselja starčevačke kulture (DIMITRIJEVIĆ, 1966., 38.). Ta su iskopavanja potvrdila pretpostavku o postojanju naselja latenske kulture i na području istočnoga dijela Vinkovaca, za čije se postojanje predmnijevalo na osnovi slučajnoga nalaza brončane fibule s kraja 19. stoljeća. Nova je brončana fibula srednjolatske sheme s urezanim ukrasom na kraju nožice na ovome nalazištu pronađena 1961. godine (MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1970., 66., sl. 5., 4). Zaštitnim iskopavanjima 1994. godine istražen je sam zapadni rub Ervenice koji se nalazi u neposrednoj blizini prapovijesnoga tella na Tržnici, od kojega je odvojen utokom potoka Ervenice u Bosut (DIZDAR, 2001., sl. 7.). U Ulici M. Gupca 4, u iskopu veličine 100 m² (KRZNARIĆ, 1994.) pronađeni su keramički ulomci koji se na osnovi tipoloških usporedbi mogu datirati u stariju fazu srednjega latena (DIZDAR, 2001., 24.-25., T. 1.-3.).

Postojanje trećeg naselja latenske kulture na području Vinkovaca koje se nalazilo na položaju prapovijesnoga tella na Tržnici pretpostavio je S. Dimitrijević (DIMITRIJEVIĆ, 1966., 40.; DIMITRIJEVIĆ, 1979., 146.) na osnovi nalaza u površinskom sloju ulomaka latenske keramike, te brončane fibule srednjolatske sheme, od koje se očuvala spirala od četiri navoja koji su povezani izvana i dio luka za koji se prihvaća prebačena nožica (T. 2., 3).

Iz Vrtne ulice 4-6 koja se nalazi sjeverno od naselja na Dirovu brijegu, a u neposrednoj je blizini položaja Blato, u GMV kao skupni nalaz 1965. godine dospjelo je više primjeraka kasnolatskoga oružja i ulomaka brončanoga posuđa. Nalazu oružja pripadaju željezni kratki mač s nenaglašenim srednjim rebrom i dugim trnom (DIZDAR, 1999., 118., kat. jed. 175.), te tri željezna koplja i okov nasadnika za koplje. Dva koplja pripadaju tipu dugih kopalja s rombičnim presjekom lista, od kojih jedno na tuljcu ima dvije rupice za pričvršćivanje drvenoga nasadnika. Tip kraćeg koplja sa slabo naglašenim srednjim rebrom zastupljen je s jednim primjerkom. Nalazu oružja pripada i okov nasadnika za koplje u obliku tuljca, dok se nož s trnom za nasad ručke može uvrstiti u nalaze oruđa (DIZDAR, 1999., 119., kat. jed. 176.-180.). Od brončanoga posuđa u literaturi je opisana ručka simpuluma koja na gornjem dijelu ima očuvan pečat ABVD-VS F (DIMITRIJEVIĆ, 1979., 173., T. 19., 5; MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1996. a, 32.-33., sl. 3.). Očuvana su još i dva brončana ulomka ruba posude (T. 2., 9 a-b), te željezni obruč od neke drvene posude. Za ove se nalaze može pretpostaviti kako pripadaju uništenim grobnim cjelinama s jedne od nekropola koje su se nalazile na području grada Vinkovaca, a koje su odgovarale velikom nasebinskom kompleksu latenske kulture iz razdoblja 2.-1. st. pr. Kr. koji se protezao duž Bosuta od Dirova brijega na zapadu, pa sve do položaja današnjega Silosa na Ervenici prema istoku (DIZDAR, 1999., 46.).

Na osnovi izuzetno brojnih površinskih nalaza koji su počeli pristizati u GMV, u jesen 1997. godine poduzet je terenski pregled područja koje se nalazi sjeverozapadno od središta Vinkovaca, a na kojem su još 1878. godine pri izgradnji željezničke pruge zabilježeni nalazi iz razdoblja neolitika (BRUNŠMID, 1902., 121.). U probnim iskopavanjima 1887. godine otkriveni su i ulomci sive, latenske, na lončarskom kolu izrađene keramike (BRUNŠMID, 1902., 123.). Prilikom terenskog pregleda pronađena je znatna količina

metalnih i keramičkih nalaza koji pripadaju latenskoj kulturi. Budući da se ovaj položaj nalazi u neposrednoj blizini željezničke pruge, zaključeno je kako se vjerojatno radi o istom nalazištu na kojem su iskopavali Š. Ljubić i J. Brunšmid 1887. godine, tim prije što su zabilježeni i određeni nalazi koji pripadaju sopotskoj kulturi. Za nalazište je pretpostavljeno kako se radi o nekropoli koja se može datirati u kraj 2. i 1. st. pr. Kr. (DIZDAR, 1998.). Razlog velikog broja površinskih nalaza leži u dubokom izoravanju zemljišta na kojem se nekropola nalazi. To je i potvrđeno u probnim iskopavanjima 1998. godine kada su sonda II (veličine 10x1 m) i sonda III (veličine 7x1 m) pokazale kako je istočni rub nekropole u potpunosti uništen. U sondi I veličine 4x4 m otkriven je plitko ukopani jarak za koji se pretpostavlja kako predstavlja granicu grobne parcele (DIZDAR, 1999., 47.). Među metalnim nalazima najbrojnije su brončane fibule različitih tipova. Najučestalije su brončane glatke žičane fibule srednjolatske sheme bez ikakve profilacije nožice i luka. Spirala se kod većine fibula sastoji od četiri, šest ili osam navoja koji su povezani izvana (T. 4., 1, 3-6, T. 5., 7-10). Pojedine fibule ovoga tipa na kraju nožice mogu imati plitke vodoravno položene ureze (DIZDAR, 1999., 120., kat. jed. 182.-183.), dok su sasvim rijetke one koje na kraju nožice imaju višestruka prstenasta zadebljanja (T. 4., 8), ili je prebačena nožica blago trokutasto raskovana (T. 4., 2). Brojnošću se izdvajaju i brončane fibule kasnolatske sheme s trokutasto raskovanim lukom, četvrtastom nožicom koja nije perforirana i spiralom od četiri navoja koji su povezani izvana ili iznutra (T. 4., 7, 10-11) (DIZDAR, 1999., 120., kat. jed. 185.). Luk je kod pojedinih fibula ukrašen motivom koncentričnih krugova (DIZDAR, 1999., 120., kat. jed. 184.) ili urezanim linijama koje se nalaze uz rub luka (T. 4., 9). Brončana fibula tipa Jezerine sa spiralom od četiri navoja koji su povezani izvana, zastupljena je jednim primjerkom (DIZDAR, 1999., 120., kat. jed. 181.) kao i tip fibule s masivnim lukom koji je profiliran i četvrtastom nožicom izrađenom na proboj (T. 4., 12). Nalazima nakita pripadaju ulomci brončanih narukvica koje se najvjerojatnije mogu uvrstiti u tip spiralnih narukvica (T. 5., 2). Jedan je ulomak ukrašen okomito postavljenim plitkim urezima (T. 5., 3). U površinskom sloju sonde II pronađen je ulomak profilirane narukvice od stakla kobaltnoplave boje (DIZDAR, 1999., 121., kat. jed. 186.), dok je na površini oranice otkriven ulomak glatke narukvice od stakla iste boje (T. 5., 6). Također, pronađen je i veći broj perli od kojih se mogu izdvojiti perle od kobaltnoplavoga stakla koje su ukrašene žljebovima, zatim perla od tamnoplave staklene paste s ukrasom bijele linije (T. 5., 4), te perle tamnoplave boje s ukrasom motiva "oka" (T. 5., 5). Ukrasnom dijelu odjeće pripada nalaz brončanog dugmeta u obliku okrugle pločice s izbočenom gornjom stranom na kojoj se nalazi ukras u obliku trojnoga zavoja i ušicom za provlačenje na donjoj strani.⁴ Brončano trolisno dugme s polukružno izdignutim srednjim dijelom na kojem se nalazi motiv

križa dio je kasnolatske konjske opreme (T. 5., 11). Nalazima oružja pripadaju vrh željeznoga koplja (T. 5., 1) i dugi željezni mač srednjolatskoga tipa koji se danas nalazi u privatnome posjedu. U iskopavanjima 1998. godine u površinskom sloju sonde I pronađena je brončana ručka sita (T. 5., 12), dok je u terenskom pregledu prostora nekropole pronađen masivni dio neke brončane posude. Od keramičkih nalaza brojnošću se izdvajaju ulomci zdjela S-profiliranoga tijela (T. 6., 5-8), te zdjela zaobljenoga tijela i uvučenoga ruba (T. 6., 9). Od lonaca koji su izrađeni na lončarskom kolu izdvojeni su lonci S-profiliranoga tijela s najvećom širinom u gornjem dijelu (T. 6., 1-2), zatim lonci zaobljenoga tijela s vodoravno položenim rubom (T. 6., 3-4), dok su rukom izrađeni lonci zaobljenoga tijela koji su ukrašeni češljastim ukrasom. Kantharosima ili vrčevima pripadaju ulomci s visokim, trakasto oblikovanim ručkama. Na položaju nekropole pronađen je i srebrni novac koji je datiran u 1. st. pr. Kr.⁵

Kao dio zbirke Matije Klajna, u GMV dospjelo je s područja Vinkovaca bez oznake točnoga mjesta nalaza više željeznih kopalja. Tipološki se mogu izdvojiti koplja većih dimenzija s rombičnim presjekom lista koja su i najbrojnija (T. 1., 1-2), te jedno manje koplje deltoidno oblikovanoga lista (T. 1., 3).

Numizmatička ostavština Skordiska s područja Vinkovaca izuzetno je brojna, iako se za većinu nalaza ne može odrediti točno mjesto pronalaska⁶ (BRUNŠMID, 1895., 99.; BRUNŠMID, 1902., 123.; DIMITRIJEVIĆ, 1979., 146.-147., T. 9., 8-13; POPOVIĆ, 1987., sl. 10., sl. 13., sl. 21.; MAJNARIĆ-PANĐIĆ, 1997.).

Gradina u Privlaci, višeslojno prapovijesno naselje na sjevernoj obali Bosuta, prvi put zabilježena je terenskim pregledom 1951. godine (KORDA, 1960., 49.). Pokusna iskopavanja radi ispitivanja fortifikacijskoga sustava poduzeo je Arheološki zavod Filozofskoga fakulteta 1979. i 1981. godine. Latenski sloj i nalazi iz njega više su puta iscrpno prikazani u literaturi (MAJNARIĆ-PANĐIĆ, 1981.; MAJNARIĆ-PANĐIĆ, 1984.; DALIĆ, 1998.), te se ovom prilikom ne navode. Kao površinski nalaz s Gradine iz 1979. godine, u GMV dospjelo je brončano dugme s četiri gljivasto oblikovana proširenja koje pripada dijelu latenskih žvala⁷ (T. 2., 4). S prostora Privlake potječe i nalaz novca istočnoslavenskoga tipa koji je u Arheološki muzej dospio 1900. godine (POPOVIĆ, 1987., 64., T. 27., 13)⁸.

Prva pokusna istraživanja jednoga utvrđenog naselja latenske kulture na području istočne Slavonije poduzeo je Arheološki zavod Filozofskoga fakulteta 1968. godine na višeslojnom prapovijesnom naselju Gradina u Oroliku. Nalazi iz istraživanja više su puta opisani u literaturi na osnovi kojih

⁶ U GMV-u nalaze se dva brončana keltska novca s područja Vinkovaca, jedan je pronađen u Ulici I. G. Kovačića i pripada skupini istočnokeltskih kovova (Göbl, 198.), dok za drugi nedostaju podaci o točnom mjestu nalaza, no također pripada istoj skupini novca (Göbl, 196.-198.). Za opise novca i dataciju zahvaljujem dr. sc. Ivanu Mirniku iz Arheološkoga muzeja u Zagrebu

⁷ Dugme je na Gradini pronašao i GMV-u darovao prof. dr. sc. Aleksandar Durman

⁸ Isti tip novca pronađen je i u pokusnim istraživanjima na nižem dijelu Gradine 1981. godine u nasipu rampe koja je služila kao prilaz bedemu (MAJNARIĆ-PANĐIĆ, 1984., 25., T. 5., 3)

⁴ Na tipološkom određenju dugmeta zahvaljujem dr. sc. Draganu Božiću iz Instituta za arheologiju ZRC SAZU-a

⁵ Novac pripada istočnokeltskom tipu (Göbl, 204.-208.). Na opisu i dataciji zahvaljujem prof. Zdenki Dukat iz Arheološkoga muzeja u Zagrebu

je naselje datirano u razdoblje kasnoga latena (MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1969.; MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1970., 55.-57., T. LII.-LIV.; MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1996., 260., sl. 3.-5.; DALIĆ, 1998.). Pri zaštitnim iskopavanjima 1984. godine zbog izgradnje naftovoda Vinkovci - Ilača istražen je periferni dio naselja, a tom prilikom zabilježeno je i postojanje subgradinskoga dijela naselja koji je uočen još tijekom pokusnih iskopavanja 1968. godine (ISKRA-JANOŠIĆ, 1985., 40.-41.). U iskopu su otkrivene podnice kuća i ulomci keramike latenske kulture koji pokazuju istovjetna obilježja kao i nalazi sa središnjega dijela naselja. Od nalaza koji su tijekom više godina prikupljeni na površini Gradine, u GMV-u nalaze se brojni metalni i keramički predmeti koji u potpunosti odgovaraju slici koju su dala istraživanja iz 1968. i 1984. godine. Od fibula, na Gradini su pronađene brončana fibula tipa Jerzerine s trakasto raskovanim i narebrenim lukom koji je poprečno profiliran na prijelazu u nožicu (T. 7., 6) (MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1970., 114., bilješka 249.), te glatka žičana fibula srednjolatenske sheme (MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1970., 57., sl. 2.). Spiralnim brončanim narukvicama pripada šest ulomaka, od kojih je jedan na srednjem proširenom dijelu ukrašen okomito postavljenim urezima (T. 7., 1. 3-5. 7). Pronađen je i ulomak narukvice od kobalt-noplava stakla koji je na srednjem profiliranom rebu ukrašen valovnicama (T. 7., 2). Na površini Gradine prikupljeno je i više željeznih kopalja koja pripadaju različitim tipovima koji se mogu datirati u razdoblje kasnoga latena. Tako je zabilježena prisutnost tipa dugoga koplja s rombičnim presjekom lista i kraćim tuljcem za nasad (T. 8., 1), zatim koplja koje ima kraći list i duži masivni tuljac (T. 8., 2), te manjeg listoliko oblikovanoga koplja ili strelice s dužim tuljcem na kojem se nalazi rupica (T. 8., 3). Na površini Gradine pronađen je i željezni nož s trnom na kojem se nalaze ostaci zakovice pomoću koje se pričvršćivala ručka od organskoga materijala (T. 8., 4). Brončanome posudu pripada ulomak ručke simpuluma tipa Pescate (T. 7., 8). Od keramičkih nalaza koji su izrađeni na lončarskome kolu izdvojeni su kantharosi zaobljenoga tijela i cilindričnoga vrata i zdjele S-profiliranoga tijela. Oblicima koji su izrađeni rukom pripadaju ulomci zaobljenih lonaca koji su ukrašeni češljastim ukrasom.

Zaštitna arheološka istraživanja proveo je GMV 1980. godine na višeslojnom prapovijesnom naselju Damića gradina u Starim Mikanovcima (ISKRA-JANOŠIĆ, 1984., 149., sl. 8.-9.). Metalni i keramički nalazi iz latenskoga sloja bili su predmetom detaljne obrade (DIZDAR, 2001., 27.-33., sl. 9.-11., T. 16.-44., T. 45., 4-7, 9-17, T. 46.-49.), zato se u ovom pregledu naseljenosti vinkovačkoga područja u vrijeme latenske kulture ne navode. S područja Starih Mikanovaca poznat je nalaz novca istočnoslavonskoga tipa (BRUNSMID, 1895., 99.; POPOVIĆ, 1987., 64., T. 27., 16), kakav je pronađen i u istraživanjima Damića gradine.

Sličnom tipu naselja pripada i Gradina u Otoku na kojoj su u pokusnim iskopavanjima 1957. i 1970. godine istraženi slojevi sopotske kulture i groblje iz razdoblja ranoga srednjega vijeka (DIMITRIJEVIĆ, 1957.; DIMITRIJEVIĆ, 1968., 21.-22.). Kao površinski nalaz s Gradine, u GMV-u nalazi se brončana glatka žičana fibula srednjolatenske sheme sa spiralom od četiri navoja koji su povezani iznutra (T. 2., 5). Prilikom terenskoga pregleda u ožujku 1999. godine pronađeni

su i ulomci keramike latenske kulture. Na položaju Laze koji se nalazi jugozapadno od Gradine, 1961. godine prilikom obrade zemljišta na dubini od 0,45 m pronađeni su željezni bojni nož s obručem na kraju ručke (T. 1., 8) i koplje koje s obje strane lista ima dva okomita žlijeba između kojih se nalazi ukras u obliku polukrugova ili girlandi (T. 1., 7).

S istočnog područja bivše vinkovačke općine prvi su nalazi u GMV dospjeli 1955. godine prilikom iskopa kanala za odvod vode na položaju Ivanci koji se nalazi jugoistočno od Vinkovačkih Banovaca, a južno od Ilače. Tom je prilikom otkriveno naselje otvorenoga tipa s kojega je prikupljeno više ulomaka latenske keramike i dio brončane fibule (KORDA, 1960., 53., 56.). Kao dar s područja Ivanaca, u GMV-u nalazi se brončana fibula srednjolatenske sheme s raščlanjenom nožicom u obliku okrugloga dugmeta. Na mjestu spoja nožice s lukom i ispred dugmeta nalaze se manja prstenasta narebrenja. Spirala se sastoji od četiri navoja koji su povezani izvana (T. 2., 8). S istoga nalazišta potječu i brončana glatka žičana fibula srednjolatenske sheme (T. 2., 7), te ulomak zdjele S-profiliranoga tijela koja je izrađena na lončarskom kolu (T. 11., 7).

Naselje otvorenoga tipa latenske kulture zabilježeno je prilikom terenskoga pregleda nalazišta Gatina u Starim Jankovcima. Na području između Starih Jankovaca i Svinjarevaca pronađeno je željezno listoliko koplje koje ima duži cilindrični tuljac (T. 8., 8). U terenskom pregledu trase buduće autoceste od Županje do Lipovca 1991. godine⁹ na području Podlucja koje se nalazi zapadno od sela Lipovac otkriveno je višeslojno naselje okruženo južnim meandrom Spačve (MINICHREITER, 1991., 191.) s kojega potječe ulomak brončane fibule s očuvanom spiralom od tri navoja. Istočno od Lipovca, na položaju Kratine, uočeno je manje uzvišenje na kojem su pronađeni ulomci keramike latenske kulture (MINICHREITER, 1991., 191.), od kojih se tipološki može izdvojiti ulomak zdjele S-profiliranoga tijela. Prilikom obilaska višeslojnoga prapovijesnoga i srednjovjekovnog nalazišta Zidine u Nuštru 1992. godine¹⁰ (TOMIČIĆ, 1996., 28., sl. 6., sl. 15.) pronađeni su keramički ulomci latenske keramike. Od funkcionalnih oblika prepoznaju se ulomak lonca zaobljenoga tijela koji je ukrašen češljastim ukrasom (T. 11., 2) i ulomak lonca S-profiliranoga tijela (T. 11., 1).

Tijekom 1999. i 2000. godine arheolozi GMV-a poduzeli su terenske preglede nalazišta koja su bila nedostupna tijekom Domovinskoga rata kao i onih s kojih su postojali samo pojedinačni nalazi koji nisu omogućavali njihovo točno kronološko i kulturno vrednovanje. Tako je u ožujku 1999. godine nakon dojave o nalazima keramike pregledan položaj u samom središtu Cerića. U iskopu za ogradu u Ulici I. Meštrovića 20 na dubini od 0,50 m pronađena je veća nakupina kućnoga lijepa i siva, na lončarskom kolu izrađena keramika. Od oblika zastupljeni su ulomci zdjela S-profiliranoga tijela (T. 9., 4-7), zatim ulomci kantharosa ili vrčeva S-profiliranoga tijela s ručkama trakastog tipa (T. 9., 8), te ulomci lonaca zaobljenoga tijela koji su ukrašeni češljastim ukrasom (T. 9., 1-2, 9). Sjeveroistočno od Cerića, uz potok Erve-

⁹ Terenski pregled izvršili su arheolozi Muzeja Brodskoga Posavlja i Uprave za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel u Osijeku

¹⁰ Terenski pregled poduzeo je Institut za arheologiju iz Zagreba

nicu, nalazi se prapovijesno i antičko nalazište Plandište, a na grebenu južno od njega pronađeni su ulomci keramike iz razdoblja kasnoga latena (DIMITRIJEVIĆ, 1979., 146., 187.). U terenskim pregledima u ožujku 1999. i listopadu 2000. godine područja Malat koje se nalazi oko 1 km istočno od prigradskoga naselja Mirkovci, po površini oranica na uzvišenju dužine oko 750 m i širine oko 250 m skupljeni su brojni ulomci sopotske, vatinske i kasnosrednjovjekovne keramike. Od oblika latenske kulture prepoznaju se ulomci zdjela S-profiliranoga tijela (T. 11., 6), te "grafitirani" lonci zaobljenoga tijela koji su ukrašeni češljastim ukrasom (T. 11., 5). U proljeće 2000. godine započelo se s izradom arheološke topografije općine Ivankovo. Zbog toga poduzet je terenski pregled područja koje se naziva Palanka, sjeverozapadno od središta sela odakle je u GMV 1966. godine dospio nalaz srebrnog keltskog novca¹¹. Na istočnome dijelu Palanke, na položaju Gorjanskoga rita, u terenskom pregledu pronađeni su ulomci sopotske, vatinske i Belegiš II kulture, te rimska i kasnosrednjovjekovna keramika. Latenskoj kulturi pripadaju keramički nalazi od kojih se tipološki ne može izdvojiti niti jedan funkcionalni oblik, već su zastupljena samo prstenasta dna i tipološki neodređivi ulomci. Sjeverozapadno od Gorjanskoga rita, na položaju Brijest koji se nalazi na dijelu južnih padina đakovačko-vinkovačkoga lesnog ravnjaka koje prelaze u ravnicu, također su pronađeni keramički nalazi koji pripadaju latenskoj kulturi. Tipološkom analizom mogu se izdvojiti ulomci zdjela zaobljenoga tijela i uvučenoga ruba (T. 10., 4-5), zatim ulomci koji pripadaju zdjelama S-profilacije (T. 10., 2-3), dok je od lonaca prisutan tip S-profiliranoga tijela koji je na ramenu ukrašen valovnicom izvedenom u tehnici žlijebljenja (T. 10., 1). Od ostalih ulomaka izdvajaju se prstenasta dna i trakaste ručke koje pripadaju bilo kantharosima bilo vrčevima. S položaja šume Durgutovića koja se nalazi sjeverno od Ivankova, iz 1970. godine potječe slučajan nalaz ulomka lonca S-profiliranoga tijela. U blizini kasnosrednjovjekovne utvrde Bedem-grad koja se nalazi u južnome, nizinskom dijelu Ivankova, oko 1962. godine pronađeno je željezno koplje rombičnog presjeka lista i dužeg tuljca na kojem se nalazi očuvana zakovica. S obje strane lista nalaze se po dvije plitko urezane linije između kojih su dva niza polukrugova ili girlandi (T. 1., 6). U tuljcu su prilikom konzervacije pronađeni ostaci drvenoga nasadnika koplja. U dijelu Vođinaca koji se nalazi na južnim padinama đakovačko-vinkovačkoga lesnoga ravnjaka, kao dar u GMV iz vrtova kuća u Ulici J. J. Strossmayera pristigli su ulomci latenske keramike od kojih se mogu izdvojiti zdjele S-profiliranoga tijela (T. 11., 3-4).

Zbirka Arheološkoga odjela GMV-a posjeduje veći broj slučajnih nalaza koji pripadaju latenskoj kulturi na osnovi kojih se teško može odrediti karakter nalazišta s kojega potječu, iako se može pretpostaviti kako se, barem kod nekih, radi o nalazima iz uništenih grobova. Većinom su to nalazi oružja ili funkcionalnih dijelova odjeće (fibule).

¹¹ Novac pripada istočnokeltskom tipu (Göbl, 196.). Za podatak zahvaljujem dr. sc. Ivanu Mirniku iz Arheološkoga muzeja u Zagrebu. Zajedno s novcem pristigle su i dvije brončane igle koje su na tijelu ukrašene urezivanjem. Najbliže usporedbe mogu se pronaći u Podzemlju, gdje su slične igle opisane kao "igle u obliku pastirskoga štapa" (DULAR, 1978., 26., T. XV., 23, T. XVI., 1-6)

Iz Šidskih Banovaca je 1957. godine u GMV pristigao nalaz koji se sastojao od dva duga željezna koplja uskoga lista koja imaju rombični presjek (T. 8., 6-7). S položaja Rajterovo brdo u Oroliku koji se nalazi na povišenom položaju iznad potoka Savak potječu nalazi igala brončanih fibula srednjolatenske sheme (T. 7., 9-10). Na ovom se položaju prema velikim količinama građevinskoga materijala, te na osnovi nalaza novca i nakita pretpostavlja postojanje rimskoga naselja (ŠARANOVIĆ-SVETEK, 1967.; DIMITRIJEVIĆ, 1979., 186.). Na položaju Stara šuma u Oroliku pronađena su dva željezna koplja, jedno veće rombičnog presjeka lista i dužeg tuljca (T. 8., 5), te jedno manje istoga oblika (T. 8., 9). S obale Vuke kod Nuštra iz 1986. godine potječe nalaz blago savijenoga željeznoga koplja s naglašenim srednjim rebrom i dugim tuljcem (T. 1., 5). Na položaju Petrošinci sjeveroistočno od Retkovaca pronađen je brončani ulomak člankovitoga pojasa koji na srednjem pravokutnom dijelu ima ukras od dva trokuta (T. 2., 6). Iz Nijemaca je poznat slučajan nalaz novca srijemskoga tipa faze C koji se datira u prvu polovinu 1. st. pr. Kr. (BRUNŠMID, 1895., 98.; POPOVIĆ, 1987., 51., sl. 13.).

Također, u GMV-u nalazi se veći broj nalaza latenske kulture za koje ne postoje podaci o mjestu nalaza. Uz već spomenuti ulomak brončane narukvice s kopčom na šarnir (T. 2., 2), izdvaja se brončana fibula srednjolatenske sheme sa spiralom od četiri navoja koji su povezani iznutra (T. 2., 1). Oružju pripadaju nalazi željeznih kopalja, od kojih su najbrojnija ona duga s rombičnim presjekom lista (T. 12., 1-3, 5), dok je jednim primjerkom zastupljeno koplje s naglašenim srednjim rebrom (T. 12., 4).

Opisom svih do sada zabilježenih nalazišta latenske kulture na vinkovačkom području, kao i nalaza koji s njih potječu, omogućena je tipološka analiza kako bi se izradio kronološki okvir naseljenosti vinkovačkoga područja od strane Skordiska.

TIPOLOŠKO-KRONOLOŠKA OBRADA NALAZA LATENSKE KULTURE

U pokusnim i zaštitnim istraživanjima kao i prilikom terenskih pregleda latenskih nalazišta na vinkovačkom području najbrojniji su keramički nalazi. Na osnovi keramičke građe prikupljene u istraživanjima naselja Dirov brijeg i Ervenica u Vinkovcima, te Damića gradine u Starim Mikanovcima predložena je tipološko-kronološka shema razvoja funkcionalnih oblika koji su izrađeni na lončarskom kolu ili rukom kao i tehnike ukrašavanja koje su prisutne u keramografiji latenske kulture za područja istočne Slavonije i zapadnoga Srijema (DIZDAR, 2001., sl. 12.). Broj metalnih nalaza iz tih istraživanja znatno je manji, jedino su na Damića gradini zastupljeni određeni oblici nakita, oružja, oruđa i svakodnevnih uporabnih predmeta koji oslikavaju svakodnevne djelatnosti u jednom utvrđenom naselju Skordiska (DIZDAR, 2001., 28.-33., T. 45.-48.). Ovu sliku upotpunjavaju površinski nalazi s prostora ostalih naselja latenske kulture na vinkovačkom području koji se nalaze u GMV-u.

Kako niti jedna nekropola Skordiska na području istočne Slavonije i zapadnoga Srijema nije bila sustavno istraživa-

na¹², to su podaci o načinu pokapanja i obredima kao nositeljima slike o duhovnom naslijeđu Skordiska ostali nepoznati. Analiza društvene strukture koja se najpotpunije zrcali upravo u "gradovima mrtvih" time je onemogućena, odnosno sagledavanje cjelokupne društvene i kulturne samobitnosti Skordiska za prostore istočne Slavonije i zapadnoga Srijema riješit će se tek po zajedničkom shvaćanju slike koju daju naselja i one koja proizlazi iz sveobuhvatne analize nekropole. Nalazi iz uništenih grobnih cjelina s nekropole koje se nalaze na području grada Vinkovaca nude za sada samo ograničene kronološke okvire koje istraživanjima tek treba provjeriti.

Slučajni nalazi latenske kulture s vinkovačkog područja ne ukazuju uvijek na karakter nalazišta s kojeg potječu, iako je veća vjerojatnost kako se radi o nalazima koji su, barem kada je riječ o nakitu i oružju, pripadali grobnim cjelinama, dok se za slučajne nalaze novca može pretpostaviti kako većinom dolaze s prostora naselja.

Na osnovi opisanih nalaza pristupa se njihovoj tipološko-kronološkoj obradi, pri čemu bi se detaljno opisali predmeti nakita, ukrasni dijelovi odjeće, oružje i brončano posuđe koji su kronološki najosjetljiviji na promjene i zato prikladniji za datiranje, dok su nalazi oruđa i svakodnevni uporabni predmeti tijekom dužeg razdoblja doživjeli manje oblikovnih promjena, te su zato kronološki manje osjetljivi i ne dokumentiraju uvijek sve faze razvoja koje prolazi materijalna kultura.

Najbrojniji i kronološki najindikativniji nalazi latenske kulture na vinkovačkom području su različiti tipovi brončanih fibula. Najraniji oblik među njima je brončana ranolatenska Dux fibula koja je pronađena u sloju mlađe faze starijega željeznoga doba na Damića gradini u Starim Mikavcima (DIZDAR, 2001., T. 46., 5)¹³. Brončane fibule s plastično raščlanjenom nožicom iz razdoblja srednjega latena zabilježene su kao slučajni nalazi u Novim Jankovcima (BRUNŠMID, 1902. a, 72., sl. 32.; MAJNARIĆ-PANĐIĆ, 1970., 87., T. XXII., 6) i na prostoru Ivanaca kod Vinkovačkih Banovaca (T. 2., 8). Prstenasto raščlanjene nožice brončanih fibula srednjolatenske sheme koje su otkrivene na položaju nekropole u Blatu u Vinkovcima (T. 4., 1, 8) nalikuju fibulama s rebrasto ukrašenom prebačenom nožicom s utvrđenog naselja na Gomolavi koje su raspoređene u prvu skupinu fibula iz ovoga naselja koja je datirana u kasnu fazu srednjega latena, odnosno u drugu polovinu 2. st. pr. Kr. (JOVANOVIĆ, B., JOVANOVIĆ, M., 1988., 84., T. XLI., 4).

Najbrojnije su brončane glatke žičane fibule srednjolatenske sheme sa spiralom od četiri, šest ili osam navoja koji su povezani izvana ili rjeđe iznutra. Prebačena se nožica najčešće spaja s lukom u blizini spirale. Na položaju nekropole Blato pronađen je veći broj cjelovito očuvanih fibula ovoga

oblika (T. 4., 3-6) kao i igala s različitim brojem spiralnih navoja (T. 5., 7-10) (DIZDAR, 1998., 39.). Fibule istoga tipa zabilježene su kao slučajni nalazi na Ervenici i Leskovcu u Vinkovcima (BRUNŠMID, 1902., sl. 53.). Na površini Gradine u Oroliku pronađena je glatka žičana fibula srednjolatenske sheme od koje se nije očuvala spirala (MAJNARIĆ-PANĐIĆ, 1970., 57., sl. 2.). Fibula istoga oblika koja potječe s Gradine u Otoku ima spiralnu koja se sastoji od četiri navoja povezanih iznutra (T. 2., 5), dok ulomak slične brončane fibule, pronađene na Ivancima, ima spiralnu od šest navoja koji su povezani izvana (T. 2., 7). Spirala brončane fibule koja je pronađena na prapovijesnom naselju tell tipa Trznica u Vinkovcima, sastoji se od četiri navoja većih dimenzija koji su povezani izvana. Spoj nožice i luka pomaknut je, slično primjercima iz Blata, blizu prelaska luka u spiralnu (T. 2., 3). Na položajima Podlučje kod Lipovca i Rajterovo brdo kod Orolika (T. 7., 9-10) pronađene su samo igle s različitim brojem očuvanih spiralnih navoja koje su pripadale fibulama srednjolatenske sheme. S nepoznatoga nalazišta na vinkovačkom području potječe nalaz brončane fibule koja ima spiralnu od četiri navoja povezanih iznutra (T. 2., 1).

Fibule srednjolatenske sheme iz Dalja podijeljene su u dvije skupine, na fibule s raznovrsno raščlanjenom nožicom i na glatke žičane fibule (MAJNARIĆ-PANĐIĆ, 1970., 20., T. III., 6, T. IV., 6, 8, 11), kakve su i pronađene na nalazištima latenske kulture u Vinkovcima, Gradinama u Oroliku i Otoku te Ivancima. Iz Sotina i Vukovara potječu nalazi glatkih fibula srednjolatenske sheme koje su datirane u kraj srednjega i u početak kasnoga latena. Jedna od fibula iz Sotina ima spiralnu većih dimenzija poput ulomka fibule s Trznice u Vinkovcima (MAJNARIĆ-PANĐIĆ, 1970., 42., 52., T. XXXVIII., 1, 6, T. LI., 11). Glatke žičane fibule zabilježene su u utvrđenom naselju latenske kulture Gomolava kod Hrkovaca, gdje pripadaju drugoj skupini fibula iz ovoga naselja koja je datirana u kraj srednjega i u kasni laten, odnosno u kraj 2. i prvu polovinu 1. st. pr. Kr. (JOVANOVIĆ, B., JOVANOVIĆ, M., 1988., 84., T. XLI., 7-8). U kasnu fazu srednjolatenskoga razdoblja datirana je željezna glatka žičana fibula iz Kupinova (MAJNARIĆ-PANĐIĆ, 1970., 26., T. IX., 7). Iz uništenih paljevinskih grobova u Novim Banovcima potječu nalazi fibula istoga oblika (MAJNARIĆ-PANĐIĆ, 1970., 36., T. XXVI., 5, 7, T. XXVII., 7). Za željezne žičane fibule srednjolatenske sheme iz uništenih grobnih cjelina nekropole u Surčinu koje imaju strmi luk i visoko pomaknut spoj nožice i luka smatra se kako pripadaju razdoblju kasnoga latena (MAJNARIĆ-PANĐIĆ, 1970., 47., T. XLI., 1-3). Brončana fibula koja ima spiralnu većih dimenzija pronađena je na poznatome nalazištu latenske kulture Ritopek kod Beograda (TODOROVIĆ, 1971., 141., T. LXIV., 11).

Glatke žičane fibule srednjolatenske sheme za koje postoje brojne usporedbe kako na nalazištima koja pripadaju Skordiscima tako i na ostalim nalazištima latenske kulture u Podunavlju, nastale su u mlađoj fazi srednjolatenskoga razdoblja, oko polovine 2. st. pr. Kr., da bi tijekom prve polovine 1. st. pr. Kr. postale najzastupljeniji oblik fibule na nalazištima latenske kulture (MAJNARIĆ-PANĐIĆ, 1970., 26., 72.). Slične fibule srednjolatenske sheme tipa Novo mesto koje imaju visoki glatki žičani luk trokutastoga obrisa i spiralnu od četiri navoja koji su povezani iznutra datirane su na

¹² Nekropola na položaju Zeleno polje u Osijeku rezultat je zaštitnih istraživanja za koja nedostaju važni podaci o položaju nalaza u grobovima, kao niti plan groblja s položajem i odnosom grobnih cjelina

¹³ Brončana Dux fibula pronađena je i u grobu datiranom u kraj starijega željeznoga doba iz Bogdanovaca i, uz fibulu s Damića gradine, ukazuje na prožimanje starije halštatske i mlađe latenske kulture (BRUNŠMID, 1909., sl. 23.)

nalazištima mokronoške skupine u razdoblje kasnoga latena (Božić, 1987., 878., sl. 46., 15). Na isti je način datirana brončana fibula kod koje se spoj prebačene nožice i luka nalazi u blizini spirale koja je otkrivena u jami X u naselju otvorenoga tipa Szakály-Réti földék koje se nalazi u porječju rijeke Kapos, uz pretpostavku da izrada fibula ovoga oblika traje do kraja latenske kulture (GABLER, 1982., 73.-75., sl. 18., 2). Za brončane fibule srednjolatenske sheme koje su imale spiralu od četiri navoja povezana iznutra, a pronađene su na kasnolatenskim naseljima Gellérthegy i Tabán, smatra se kako se počinju izrađivati u razdoblju srednjega latena da bi kao oblik potrajale sve do početka antike (BÓNIS, 1969., 194.-195., sl. 49., 17, sl. 57., 15). Najstarijem horizontu oppiduma Hradište koji se nalazi u srednjoj Češkoj datiranom u mlađu fazu srednjega latena pripadaju glatke žičane fibule koje imaju spiralu povezanu izvana, dok se u kasnolatensko razdoblje datiraju fibule istoga oblika koje imaju spiralu povezanu iznutra (RYBOVÁ, DRDA, 1994., 123., 127., sl. 40., 1, 14).

Opisanoj skupini glatkih žičanih fibula oblikom odgovaraju brončane fibule koje su pronađene na položaju nekropole Blato u Vinkovcima, a koje na kraju nožice imaju vodoravno položene urezane linije (DIZDAR, 1998., 40.; DIZDAR, 1999., 120., kat. jed. 182.-183.). Brončana fibula istoga tipa i ukrasa otkrivena je 1961. godine na Ervenici (MAJNARIĆ-PANĐIĆ, 1970., 66., sl. 5., 4). Usporedbe za ovaj oblik brončanih fibula srednjolatenske sheme mogu se pronaći na najbolje istraženom utvrđenom naselju Skordiska, onom na Gomolavi kod Hrtkovaca, gdje fibule ovoga oblika pripadaju trećoj skupini koja je datirana u prvu polovinu 1. st. pr. Kr. (JOVANOVIĆ, B., JOVANOVIĆ, M., 1988., 84., T. XLI., 11-12). Brončane fibule koje su na kraju prebačene nožice ukrašene urezima, a pronađene su na obali Dunava kod Zemuna, datirane su u 2. st. pr. Kr. (TODOROVIĆ, 1971., 138., T. LXIII., 7, 10).

Na prostoru nekropole Blato pronađen je jedan primjerak brončane fibule srednjolatenske sheme koja ima blago trokutasto raskovanu prebačenu nožicu (T. 4., 2). Na kasnolatenskom naselju otvorenoga tipa Livade kod Sremske Mitrovice otkrivena je fibula koja je na raskovanoj i prebačenoj nožici ukrašena urezima (BRUKNER, 1987., 113., sl. 5.).

Brončane fibule kasnolatenske sheme s trokutasto raskovanim lukom, četvrtastom nožicom koja nije perforirana i dvostranom spiralom od četiri iznutra povezana navoja jedan su od najučestalijih tipova fibula na nalazištima latenske kulture na vinkovačkom području. Na položaju nekropole Blato pronađeno je osam fibula ovoga oblika (DIZDAR, 1998., 40.). Inačica s neukrašenim lukom koji na kraju ima samo dvije ili tri urezane linije zastupljena je sa šest primjeraka (T. 4., 7, 10-11) (DIZDAR, 1999., 120., kat. jed. 185.). Luk jedne fibule ukrašen je motivom koncentričnih krugova (DIZDAR, 1999., 120., kat. jed. 184.), slično fibulama s Pješkanke (BRUNŠMID, 1902., 122., sl. 86., 2; MAJNARIĆ-PANĐIĆ, 1970., 66., sl. 5., 3). Uz rub i na kraju luka druge fibule nalaze se urezane linije (T. 4., 9). Na sličan je način ukrašena brončana fibula koja je pronađena u zaštitnim iskopavanjima na Damića gradini u Starim Mikanovcima (DIZDAR, 2001., 28., T. 47., 15). Fibule istoga oblika s Gomolave u Hrtkovcima predstavljaju petu skupinu fibula iz ovoga naselja koja je datirana u drugu polovinu 1. st. pr. Kr. (JOVANOVIĆ, B., JOVANOVIĆ, M., 1988., 85., T. XLII., 7). U paljevinskom

grobu I s položaja Zmajevac u Sotinu koji je datiran u razdoblje kasnoga latena pronađena je brončana fibula s trokutasto raskovanim lukom (MAJNARIĆ-PANĐIĆ, 1972.-1973., 64., T. I., 3). Fibula koja je uz rub raskovanoga luka ukrašena urezanim linijama otkrivena je na položaju nekropole latenske kulture u Novim Banovcima (MAJNARIĆ-PANĐIĆ, 1970., 36., T. XXVI., 8).

Brončane fibule s trokutasto raskovanim lukom i četvrtastom nožicom koja nije perforirana jedan su od najbrojnijih kasnolatenskih oblika u naseljima i nekropolama Skordiska na prostoru istočne Slavonije, posebno na nalazištima latenske kulture na vinkovačkom području. Stoga je za pretpostaviti kako se njihova izrada odvijala u utvrđenim naseljima kao što su Dirov brijeg, Damića gradina ili na Gradinama u Privlaci i Oroliku za koje je poznato kako su bila ne samo politička i vojna, nego i obrtničko-trgovačka središta iz kojih se širila latenska kultura. Za ove se fibule, koje su karakterističan oblik kasnolatenskoga razdoblja, smatra kako predstavljaju zamjenu za u zapadnim područjima rasprostranjanja latenske kulture prisutne fibule tipa Nauheim (MAJNARIĆ-PANĐIĆ, 1970., 73.).

Brončane fibule tipa Jezerine s lukom pravokutnoga oblika koji je profiliranim prstenom odvojen od četvrtaste perforirane nožice na čijem se kraju nalazi dugme, zabilježene su kao površinski nalaz u utvrđenim naseljima Dirov brijeg u Vinkovcima (DIZDAR, 1999., 116., kat. jed. 163.) i Gradini u Oroliku (T. 7., 6) (MAJNARIĆ-PANĐIĆ, 1970., 114., bilješka 249.), te u nekropoli Blato u Vinkovcima (DIZDAR, 1998., 40.; DIZDAR, 1999., 120., kat. jed. 181.). Iz Dalja potječe nalaz brončane fibule tipa Jezerine koja se smatra kasnolatenskim oblikom na ovom istaknutom nalazištu latenske kulture (MAJNARIĆ-PANĐIĆ, 1970., 21., T. IV., 9). Iz Sotina su poznata dva, a iz Vukovara jedan primjerak ovoga tipa fibule (MAJNARIĆ-PANĐIĆ, 1970., 42., 52., T. XXXVIII., 3-4; T. LI., 9). Na obali Dunava kod Zemuna i na području Beograda pronađeno je više primjeraka brončanih fibula tipa Jezerine (TODOROVIĆ, 1971., 144., T. LXVI., 9-10, 12). Iz Siska je poznato nekoliko fibula navedenoga tipa koje su datirane u kraj 1. st. pr. Kr. i u početak 1. st. po Kr. (KOŠČEVIĆ, 1980., 12., T. I., 1, 3). Fibule tipa Jezerine s nalazišta mokronoške skupine datirane su u razdoblje kasnoga latena (Božić, 1987., 878., sl. 46., 22), a potvrdu toj dataciji pružaju nalazi fibula u zatvorenim kasnolatenskim grobnim cjelinama s nekropole Beletov vrt u Novom mestu (KNEZ, 1992., T. 51., 2, T. 52., 10, T. 54., 5, T. 62., 5, T. 78., 23). U istraživanjima na prostoru Posočja fibule tipa Jezerine pronađene su kako na nekropolama u paljevinskim grobovima tako i u naseljima, a datirane su u fazu IVb koja vremenski obuhvaća razdoblje posljednjega desetljeća pr. Kr. (GUŠTIN, 1991., 41., T. 20., 2, T. 21., 9, T. 25., 11, T. 29., 11., T. 41., 18, T. 44., 8). U jami 7 u naselju Tabán pronađen je ulomak luka fibule tipa Jezerine koja je datirana od druge polovine 1. st. pr. Kr. do u prvu polovinu 1. st. po Kr. (BÓNIS, 1969., 196., sl. 51., 30). U najmlađem naseobinskom horizontu oppiduma Hradište koji pripada mlađoj fazi kasnoga latena također su zabilježene fibule tipa Jezerine (RYBOVÁ, DRDA, 1994., 130., sl. 40., 25). U detaljnoj obradi brončanih fibula tipa Jezerine, A.-M. Adam i M. Feugère izdvojili su dvije inačice: "a" s neukrašenim lukom i inačicu "b" koja ima dva pod-

tipa. ovisno o tome je li luk ukrašen vegetabilnim motivom ili se na njemu nalazi figuralni ukras. Fibule tipa Jezerine koje su pronađene na Dirovu brijegu, Blatu i Gradini u Oroliku na osnovi ove podjele pripadaju inačici "a". Ovaj se oblik pojavljuje na nalazištima od Portugala do Ukrajine, s najvećom koncentracijom nalaza na prostorima srednje Galije, srednjega i sjevernoga dijela Apeninskoga poluotoka, Sloveniji, Dalmaciji i Podunavlju. Pojedini primjerci pronađeni su čak na područjima Poljske i Litve. Za fibule tipa Jezerine pretpostavlja se kako nastaju oko 40.-30. god. pr. Kr., a predložak su im bile fibule tipa Certosa. U najširu uporabu ušle su oko 30. god. pr. Kr., dok je njihova izrada prestala oko 10. god. po Kr. Smatra se kako su proizvod radionica koje su djelovale na četiri područja, od kojih su se najbliže Podunavlju nalazila proizvodna središta smještena u Sloveniji i Dalmaciji (ADAM, FEUGÈRE, 1982., sl. 4.)¹⁴.

Na položaju nekropole Blato pronađena je brončana fibula s masivnim okruglim lukom koji je profiliran i četvrtastom nožicom koja je izrađena na proboj (T. 4., 12) (DIZDAR, 1998., 40.). Fibula sličnoga oblika pronađena je u Dalju, a datirana je u razdoblje kasnoga latena (MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1970., 21., 73., T. III., 7). Na isti su način datirane i fibule s nogom u obliku okvira i dugom spiralom koje su zabilježene na nalazištima mokronoške grupe (BOŽIĆ, 1987., 878., sl. 46., 18). Snažno profilirane fibule tipa Almgren 65 s nogom u obliku trokutastoga okvira koje su pronađene na području Posočja oblikom podsjećaju na fibulu iz Blata. Fibule ovoga tipa imaju masivno lijevano tijelo koje na najvišem dijelu luka ima više zadebljanja. Luk završava sa spiralom od četiri do šest navoja koji su povezani izvana. Fibule tipa Almgren 65 jedan su od najbolje poznatih kasnolatskih oblika koji se pojavljuje i u ranocarskim grobovima (GUŠTIN, 1991., 45.-46., T. 6., 12, T. 7., 8, T. 10., 1, T. 28., 6). Lijevana fibula s nožicom na okvir i zadebljanjem na luku s oppiduma Hradište pripada starijem dijelu kasnoga latena, dok su fibule tipa Almgren 65 datirane u mlađu fazu kasnolatskoga razdoblja (RYBOVÁ, DRDA, 1994., 127., 129., sl. 40., 12, 22).

Na položaju Petrošinci kod Retkovaca pronađen je ulomak brončanoga člankovitog pojasa (T. 2., 6) za koji se prema ostalim nalazima ovog tipa pojasa može pretpostaviti kako se nalazio kao prilog u uništenome grobu žene. Iz Dalja potječe nalaz kopče ženskoga člankovitoga pojasa s trnom oblikovanim poput stilizirane glavice bika na kojoj se nalaze tragovi emajla. Brončani člankoviti pojasi inventar su bogatijih ženskih grobova na latenskim nekropolama panonsko-podunavskoga područja (MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1970., 21., T. VII., 5). S nekropole u Osijeku poznat je nalaz brončanoga člankovitog pojasa na kojem su se očuvali tragovi emajla za koji je pretpostavljeno kako je pripadao kosturnom ukopu žene (SPAJIĆ, 1962., 42.-43., T. XX., 22-23). U Novim Banovcima pronađen je antropomorfno oblikovan privjesak člankovitoga pojasa, dok je s prostora latenske nekropole u Surčinu poznat nalaz antropomorfnih i križno oblikovanih članaka koji su na pojasu naizmjenice postavljeni (MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 37., 47., T. XXVI., 4, T. XLI., 5-7).

Članak s obručem koji je bio dio ženskoga pojasa pronađen je na položaju nekropole u Boljevcima (MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1970., 15., T. I., 1). U blizini utvrđenoga naselja na Gomolavi kod Hrtkovaca 1980. godine pronađeni su raznoliko oblikovani članci i obruči pojasa koji su pokazivali tragove gorjenja za koje se pretpostavlja kako su pripadali uništenom spaljenom grobu žene iz 1. st. pr. Kr. (JOVANOVIĆ, 1982.-1983.). Člankoviti pojasi koji su pronađeni u Brstju i Valičnoj vasi pripadali su ukopima žena, a datirani su u stupanj Mokronog IIA, odnosno u stariju fazu srednjega latena (BOŽIĆ, 1987., 874., sl. 44., 10, T. LXXXVI., 8).

Kao slučajan nalaz s položaja bare Kaluđer južno od Starih Mikanovaca potječe ulomak brončane narukvice ukrašene plastično križno raspoređenim raščlanjenjima koja je imala šarnirski zatvarač, a datirana je u razdoblje mlađe faze srednjega latena (MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1970., 65., T. XL., 6). Ulomak identične brončane narukvice nalazi se u GMV-u bez podatka o položaju nalaza (T. 2., 2). U grobu 1 na nekropoli Zeleno polje u Osijeku pronađene su dvije narukvice koje su ukrašene u plastičnom stilu, a nalazile su se na nadlakticama pokojnice (SPAJIĆ, 1954., 8., T. I., 2). Iz Osijeka je poznat i nalaz slično oblikovane narukvice koja je datirana, poput narukvice iz Starih Mikanovaca, u mlađi dio srednjega latena (MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1970., 39., T. XXV., 8). Na nalazištu Gradac kod Pleternice pronađeno je više brončanih ulomaka narukvica koje su ukrašene križno postavljenim plastičnim ukrasom (MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1970., 62., T. LV., 7-10).

U zaštitnim iskopavanjima na utvrđenim naseljima Dirov brijeg i Damića gradina pronađeni su ulomci brončanih narukvica trakastog presjeka, od kojih su neke ukrašene urezanim motivima (DIZDAR, 2001., 23., 29., T. 45., 2, T. 46., 7-10, 12). Ulomci brončanih narukvica istoga tipa skupljeni su na površini Gradine u Oroliku. Na srednjem, blago proširenom dijelu jedne od narukvica nalazi se ukras okomito postavljenih plitkih žljebova (T. 7., 1, 3-5, 7). Na prostoru nekropole Blato pronađeno je više ulomaka slično oblikovanih brončanih narukvica, a jedna od njih je ukrašena okomito postavljenim linijama (T. 5., 2-3) (DIZDAR, 1998., 40.). Te narukvice pripadaju tipu spiralnih narukvica koje su sastavljene od jednog ili više navoja, a oni imaju stanjene krajeve na kojima se često nalaze jednostavni urezani motivi. Brončane ili željezne spiralne narukvice oblik su nakita koji su Skordisci preuzeli od stanovništva kojeg su zatekli na području srednjega Podunavlja. Ovaj tradicionalni i jednostavni oblik koji niti tehnološki nije zahtjevan, Skordisci su prilagodili svom ukusu oblikujući nekoliko različitih inačica (BOŽIĆ, 1981., 320., T. 4., 45-46) koje se najčešće nalaze u naseljima ili kao prilog u paljevinskim grobovima na nekropolama u 1. st. pr. Kr. (VUKMANOVIĆ, 1992., 238.-239.).

Narukvice od stakla kobaltneplave boje pronađene su na površini Gradine u Oroliku (T. 7., 2) i Blatu u Vinkovcima (T. 5., 6) (DIZDAR, 1998., 40.; DIZDAR, 1999., 121., kat. jed. 186.). Također, na položaju nekropole u Blatu pronađeno je i više različitih tipova perli od stakla i staklene paste (T. 5., 4-5) (DIZDAR, 1998., 40.-41.). Ulomci profiliranih narukvica od stakla kobaltneplave boje pronađeni su u utvrđenim naseljima Paljevine kod Donje Bebrine (MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1970., 58.) i na Gomolavi kod Hrtkovaca (SEKEREŠ, 1961.,

¹⁴ ADAM, FEUGÈRE, 1982., 180.-181. Od nalazišta u medurječju Save, Drave i Dunava navode Gradinu u Oroliku, Vukovar, Sotin, Dalj, Osijek i Sisak

85., T. V., 34; JOVANOVIĆ, 1965., 232., T. I., 8, 11-12). Staklene se narukvice pojavljuju u nalazištima latenske kulture u istočnoj Slavoniji i Srijemu od mlađe faze srednjolatenskoga razdoblja (MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1970., 72.). U iscrpnoj tipološko-kronološkoj obradi staklenih narukvica iz latenskih nalazišta u Češkoj, Moravskoj i Slovačkoj, N. Venclová obradila je nalaze koji potječu s prostora naselja, kao i one koji su pronađeni na nekropolama i koji su zbog pripadnosti zatvorenim grobnim cjelinama prikladniji za datiranje¹⁵. Narukvice koje imaju valoviti ukras, slično onoj s Gradine u Oroliku, izdvojene su prvo kao narukvice skupine 7 za koju se pretpostavlja kako se počinje izrađivati u mlađoj fazi srednjega latena, što je i dokumentirano zajedničkom pojavom s fibulom tipa Mötschweiler. Ove su narukvice zabilježene i u slojevima koji pripadaju starijoj fazi kasnolatenskoga razdoblja u naseljima Stradonice i Staré Hradisko. Narukvice ove skupine, kojima pripadaju i ulomci pronađeni na Zelenom polju u Osijeku (ŠIMIĆ, 1997., 21., sl. 18.) i Sigecu (ŠIMEK, 1982., 267., T. I., 8). Venclová smatra tipom koji je karakterističan za latenska nalazišta s prostora Slovačke koji se može datirati u mlađu fazu srednjolatenskoga razdoblja (VENCLOVÁ, 1980., 78.-83., sl. 7., 7-8). U najnovijoj tipološkoj podjeli staklenih narukvica s područja Češke kao i onih koje su pronađene na naselju Lovosice, N. Venclová narukvice s tri rebra koje imaju valoviti ukras izdvaja kao narukvice tipa 6 b/2 koje su karakteristične za mlađu fazu srednjega i za kasni laten (VENCLOVÁ, 1990., 120.-122., 134., sl. 11.; VENCLOVÁ, SALAČ, 1990., 640., 647., sl. 1., 3). Ulomak narukvice s plastičnim S-motivom (motiv "pasjega skoka") pronađen je u površinskom sloju sonde II u Blatu. Na osnovi tipološke usporedbe s narukvicama istog oblika i presjeka otkrivenih na nalazištima u Češkoj te s ulomkom pronađenim u istraživanjima naselja Lovosice, ulomak iz Blata može se uvrstiti u narukvice skupine 16 (VENCLOVÁ, 1990., 130.-131., sl. 11.; VENCLOVÁ, SALAČ, 1990., 648., sl. 1., 1). Najveći broj narukvica ovoga tipa potječe s oppiduma Stradonice, pa se prema tome pretpostavlja kako se njihova izrada odvijala upravo u ovom značajnom središtu latenske kulture. Iako se počinju izrađivati u srednjem latenu, narukvice skupine 16 karakteristične su za latenska nalazišta s prostora Češke iz razdoblja starije faze kasnoga latena (VENCLOVÁ, 1990., 134.; VENCLOVÁ, 1980., 79.-83., sl. 7., 10-11). Istom vremenskom okviru pripada i ulomak uske narukvice D-presjeka od kobalt-noplavog stakla koji je pronađen na površini nekropole u Blatu. Narukvice ovoga oblika posebno su brojne na oppidumu Stradonice, gdje su izdvojene u skupinu 3 a (VENCLOVÁ, 1980., 79.-83., sl. 7., 13; VENCLOVÁ, 1990., 116.-117., 134., sl. 11.), kojoj pripada i ulomak pronađen u naselju Lovosice (VENCLOVÁ, SALAČ, 1990., 640., 646., sl. 1., 5)¹⁶.

Na površini nekropole u Blatu pronađeno je brončano dugme u obliku pločice s izbočenom gornjom stranom na kojoj se nalazi ukras u obliku trojnoga zavoja i ušicom za provlačenje na donjoj strani. Opisano dugme, koje pripada dijelu ženske odjeće, najbolje usporedbe ima u kasnolatenskim nalazima iz Savinje u Celju (LAZAR, 1996., 281., T. 2., 6-7). Brončanu dugmad koja imaju mrežasto ukrašeni srednji dio detaljno je obradio D. BOŽIĆ i također ih je datirao u razdoblje kasnoga latena (BOŽIĆ, 1993., 140., sl. 1., 1, sl. 2., sl. 5.)¹⁷.

Na području Vinkovaca otkrivena su dva željezna mača koja potječu iz uništenih grobnih cjelina. U Vrtnoj ulici pronađen je kraći mač s dužim trnom (DIZDAR, 1999., 118., kat. jed. 175.), dok je s prostora nekropole u Blatu zabilježen nalaz mača srednjolatenskoga tipa koji se danas nalazi u privatnoj zbirci. Mač iz Vrtne ulice načinom izvedbe i dužinom odgovara nešto kraćem maču datiranom u 1. st. pr. Kr. koji je pronađen na prostoru nekropole na Karaburmi (TODOROVIĆ, 1968. a).

Na položaju Laze kod Otoka pronađen je iznimno dugi željezni bojni nož kojemu ručka završava obručem (T. I., 8). Bojni nož s obručem na kraju ručke otkriven je u grobu III na položaju Zmajevac kod Sotina, a datiran je u razdoblje kasnoga latena (MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1972.-1973., 58., T. IV., 3). Na nekropoli Karaburma u nekoliko paljevinskih grobova koji se na osnovi ostalih priloga mogu datirati u kasnolatensku fazu ukapanja na ovoj nekropoli, pronađeni su bojni noževi s obručem na kraju ručke (TODOROVIĆ, 1972., 75., grobovi 12, 20, 172). Iz uništenih grobnih cjelina s nekropole latenske kulture u Kupinovu i Rumi potječu slično oblikovani bojni noževi (MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1970., 32., 41., T. XIII., 15, T. XV., 4, T. XXX., 1). Na nalazištu Vajuga - Pesak pronađen je bojni nož koji također završava obručem (POPOVIĆ, 1989.-1990., 171., sl. 3., 1). Bojni nož koji je pronađen na prostoru nekropole Jendek kod Obrenovca datiran je u 2. st. pr. Kr. (TODOROVIĆ, 1966., 61., T. IX., 9), dok se za nož koji ima ravno sječivo i povijenu ručku koja završava obručem iz okolice Arandelovca pretpostavlja kako pripada razdoblju 1. st. pr. Kr. (VUKMANOVIĆ - RADOJIĆIĆ, 1995., 107., sl. 191.). U kronološkoj podjeli materijalne kulture Skordiska, bojni noževi ovoga tipa jedan su od karakterističnih oblika stupnja Beograd 3, odnosno kasnolatenskoga razdoblja (BOŽIĆ, 1981., 320., T. 3., 35). Na isti su način datirani i bojni noževi sa spljoštenom ručkom i obručem na kraju koji su pronađeni na nalazištima mokronoške skupine (BOŽIĆ, 1987., 878., sl. 46., 7, T. LXXXVIII., 4).

Jedan od najbrojnijih nalaza latenske kulture na vinkovačkom području su, uz različite tipove brončanih fibula, željezna koplja koja potječu s prostora nekropole, kao i s položaja naselja. Određen broj kopalja pripada kategoriji slučajnih nalaza, iako je za pretpostaviti kako se većinom radi o nalazima iz uništenih grobnih cjelina. Željezna koplja jedan su od najredovitijih priloga u grobovima ratnika, kako onih bogato opremljenih, tako i onih gdje jedno ili više kopalja predstavljaju jedini nalaz oružja. Budući da su najmanje bila podlož-

¹⁵ Prva podjela narukvica i perli od stakla za razdoblja srednjega i kasnoga latena djelo je T. E. HAEVERNICK, 1960. Ovu je podjelu potom razradila N. Venclová, 1990.

¹⁶ Narukvice tipa 3 a pojavljuju se na latenskim nekropolama u Slovačkoj u grobovima koji su datirani u stariju fazu srednjega latena (Mača i Palárikovo). Vjerojatno se radi o proizvodima jedne radionice, budući da ostali primjerci ovoga tipa narukvica pripadaju razdoblju kasnoga latena (VENCLOVÁ, 1990., 116., 134.). Na nalazištima latenske kulture u Češkoj koja su datirana u razdoblje kasnoga latena najčešće se pojavljuju narukvice tipa 3 a, 6 b/2 i 16 (naselje Lovosice)

¹⁷ Brončana dugmad koja je ukrašena motivom trokake zvijezde pronađena je na naseljima Staré Hradisko i Velem Szent Vid. Za podatke zahvaljujem dr. sc. DRAGANU BOŽIĆU

na promjenama, koplja je, za razliku od ostale bojne opreme keltskoga ratnika, teško kronološki jasno definirati.

Najzastupljeniji je tip dugoga željeznog koplja s rombičnim presjekom lista kakvo je pronađeno na utvrđenom naselju Gradina kod Orolika (T. 8., 1). S područja Vinkovaca slično oblikovana koplja potječu iz uništenih grobnih cjelina s prostora nekropola koje su se nalazile na položaju Brodske imovne općine (DIMITRIJEVIĆ, 1979., 147., T. 9., 7) i Vrtne ulice, odakle su poznata dva primjerka (DIZDAR, 1999., 119., kat. jed. 176.-177.). Na položaju nekropole Blato pronađen je samo vrh koplja ovoga tipa (T. 5., 1). S položaja Stara šuma kod Orolika potječe koplje rombičnog presjeka lista (T. 8., 5), a još su dva koplja uskoga lista poznata iz Šidskih Banovaca (T. 8., 6-7). U GMV-u bez ikakve oznake položaja nalaze se četiri duga koplja koja također imaju rombični presjek lista (T. 12., 1-3, 5). S nekoliko primjeraka zastupljen je i tip manjega željeznog koplja s dužim tuljcem. Tako je u zaštitnim istraživanjima na Damića gradini pronađeno koplje ovoga oblika (DIZDAR, 2001., 30., T. 47., 4). Na površini Gradine u Oroliku otkriveno je manje koplje kraćeg lista i dugog tuljca (T. 8., 2), kojemu oblikom odgovara drugo koplje s položaja Stare šume u Oroliku koje ima više rombični presjek lista (T. 8., 9). Jedno od kopalja s položaja Brodske imovne općine u Vinkovcima ima listoliki oblik i duži cilindrični tuljac (T. 1., 4). Kao dio zbirke Matije Klajna u GMV dospjelo je više kopalja koja su pronađena na prostoru Vinkovaca, od kojih se izdvajaju jedno duže s listom rombičnoga presjeka (T. 1., 1), te jedno nešto kraće deltoidno oblikovanoga lista (T. 1., 3). Na Damića gradini u Starim Mikanovcima (DIZDAR, 2001., 30., T. 47., 5) i Gradini u Oroliku (T. 8., 3) pronađeni su po jedno manje željezno koplje s dugim tuljcem na kojem se nalazi rupica, iako se možda radi i o nalazima strelica.

Koplja rombičnog presjeka lista poznata su s prostora Sotina (MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1970., 43., T. XXXIV., 2-3), a dva su pronađena u kasnolatskom paljevinskom grobu III na položaju Zmajevac (MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1972.-1973., 58., T. IV., 6-7). Iz uništenih grobnih cjelina s nekropola u Kupinovu i Surčinu potječu nalazi kopalja uskoga lista koja imaju rombični presjek, dok je dužina tuljca različita (MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1970., 31., 47., T. XIII., 1-4, 11, T. XLIV., 4, 6). Koplja sličnoga oblika koja su pronađena u kasnolatskim paljevinskim grobovima na nekropoli Karaburma izdvojena su kao koplja I. skupine inačice A, za koje se pretpostavlja kako potječu od kasnohalštatskih kopalja, a datirana su od kraja 3. st. pr. Kr. do početka 1. st. po Kr. (TODOROVIĆ, 1972., 73., grobovi 10, 13, 25, 31, 50, 92, 97). U razdoblje 1. st. pr. Kr. datirana su dva koplja rombičnog presjeka lista koja su otkrivena na nekropoli Jendek kod Obrenovca (TODOROVIĆ, 1966., 61., T. X., 12-13). Za Skordiske su u razdoblju kasnoga latena karakteristična koplja različitih oblika, ona s listom rombičnoga presjeka, kao i ona deltoidno oblikovanoga lista (BOŽIĆ, 1981., 319., T. 3., 32; BOŽIĆ, 1984., a, 80.). U stupanj Mokronog III, što odgovara kasnolatskome stupnju razvoja materijalne kulture Tauriska, datirana su koplja koja imaju rombični presjek lista (BOŽIĆ, 1987., 876., sl. 46., 8).

U istraživanjima Damića gradine u Starim Mikanovcima pronađen je ulomak lista s naglašenim srednjim rebrom

(DIZDAR, 2001., 30., T. 48., 1). Na jednom od kopalja iz Vrtne ulice u Vinkovcima središnje rebro jedva je zamjetno (DIZDAR, 1999., 119., kat. jed. 178.). Koplje koje je pronađeno na obali Vuke kod Nuštra blago je savijeno na prijelazu iz dugoga tuljca u list na kojem se nalazi naglašeno srednje rebro (T. 1., 5) koje se može primijetiti i na koplju s nepoznatoga nalazišta na vinkovačkom području (T. 12., 4). Slično je koplje zabilježeno na položaju nekropole latenske kulture u Kupinovu (MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1970., 31., T. XIV., 12), te kao slučajan nalaz na obali Bosuta kod Morovića (MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1970., 63., T. XXIV., 4). Na nalazištu Čuvarsko brdo kod Negotina pronađen je spaljeni grob ratnika iz starije faze srednjega latena u kojem se kao jedan od priloga nalazilo koplje naglašenog srednjeg rebra i izuzetno dugog tuljca koje oblikom nalikuje slučajno pronađenom koplju iz Nuštra (POPOVIĆ, 1989.-1990., 166., sl. 1., 4).

Kvalitetom i pomnom izradom izdvajaju se dva koplja, jedno s položaja Laze kod Otoka i drugo koje je pronađeno u blizini kasnosrednjovjekovne utvrde Bedem-grad u Ivanovu. Koplje iz Otoka ima duž lista dva žlijeba između kojih se nalaze nizovi polukrugova ili girlandi (T. 1., 7), dok je koplje iz Ivankova rombičnog presjeka lista na kojem se također između dvije plitko urezane linije nalaze isti motivi polukrugova (T. 1., 6). Pri dnu tuljca nalazi se zakovica za pričvršćivanje drvenoga nasadnika čiji su se dijelovi očuvali unutar tuljca. U grobu 28 na nekropoli Karaburma pronađena su dva željezna koplja koja su uz rub lista imala plitke žljebove između kojih se nalaze girlande. Opisana koplja izdvojena su kao B inačica 3. skupine kopalja s ove nekropole Skordiska koja je datirana u 1. st. pr. Kr. (TODOROVIĆ, 1972., 19., 74.). Istoj skupini pripadaju i nalazi dva koplja iz paljevinskog groba I s nekropole Ajmana, čiji su listovi također ukrašeni motivom niza polukrugova, a datirani su ostalim priložima u drugu polovinu 1. st. pr. Kr. (STALIO, 1986., 36., sl. 43.-44.).

U tipološko-kronološkoj analizi keltskih kopalja, J. Todorović je podijelio koplja prema zabilježenim promjenama na uzdužnom rebro lista, te na osnovi oblika lista i tuljca. S obzirom na veličinu i namjenu, izdvojene su dvije osnovne skupine kopalja unutar kojih postoje određeni broj podtipova. U koplja I. skupine prvoga tipa uvrštena su koplja koja imaju rombični presjek lista i slabo naglašeno srednje rebro za koje se pretpostavlja kako imaju porijeklo u halštatskim kopljima. Upravo je ovo i najbrojniji tip željeznih kopalja na nalazištima latenske kulture na vinkovačkom području. Trećem tipu prema J. Todoroviću pripadala bi koplja koja na listu imaju plitke kanale uz koje se nalaze polukrugovi. Ovim su tipom opisana koplja iz Otoka i Ivankova koja su u navedenoj podjeli datirana u kraj 1. st. pr. Kr. Za borbu na daljnu keltski je ratnik koristio kraće koplje koje oblikom odgovara kopljima većih dimenzija I. i II. skupine. Tom obliku pripadaju nalazi kopalja iz Orolika i s Damića gradine, iako postoji mogućnost kako se radi i o strelicama (TODOROVIĆ, 1964.).

U nalaze oružja mogu se ubrojiti i dva okova nasadnika za koplje s Damića gradine (DIZDAR, 2001., 31., T. 47., 6; T. 48., 4) i jedno iz Vrtne ulice u Vinkovcima (DIZDAR, 1999., 119., kat. jed. 179.).

S položaja utvrđenoga naselja na Dirovu brijegu u Vinkovcima potječe slučajni nalaz željezne ostruge s kratkim trnom i pločicama na krajevima (DIZDAR, 1999., 116., kat. jed. 163.). Na položaju Schmiedererove ciglane u Dalju pronađena je željezna ostruga koja na krajevima ima dugmad¹⁸. S nepoznatog položaja u Dalju potječe ulomak još jedne ostruge. Oba su primjerka manjih dimenzija i datirana su u razdoblje kasnoga latena (MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1970., 22., T. VIII., 5-6). Slučajni nalazi ostruga poznati su iz Sarvaša i Pačina (BALEN-LETUNIĆ, 1986., 141., bilješka 4.). Željezne su ostruge pronađene, poput onih s Dirova brijega, i u utvrđenim naseljima latenske kulture na Gomolavi (JOVANOVIĆ, B., JOVANOVIĆ, M., 1988., 99., T. XLVI., 18). Plavni (JOVANOVIĆ, 1988.-1989., 61., T. VI., 7) i Židovaru (GAVELA, 1952., 52., sl. 4.; SLADIĆ, 1997., 61., sl. 42.). Iz istraživanja kasnolatenjskoga naselja otvorenoga tipa Tromeda kod Pečinaca potječe nalaz jedne željezne ostruge (BRUKNER, 1982., 52., T. XXVII., 6). Kako su ostruge kao dio konjaničke opreme karakterističan oblik za razdoblje kasnoga latena, one se mogu pronaći i kao prilog u paljevinskim grobovima koji pripadaju tom vremenskom okviru. Tako je u grobu I na položaju Zmajevac u Sotinu pronađena ostruga okrugloga presjeka s kratkim trnom i dva dugmeta koja je s obzirom na veličinu i oblik trna izdvojena kao stariji tip ostruga (MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1972.-1973., 57., 65., T. III., 2). Paljevinski grob koji je 1875. godine otkriven na položaju Gardoš u Zemunu sadržavao je kao prilog ostrugu s kratkim trnom čiji su krajevi oblikovani u obliku dugmeta (ERCEGOVIĆ, 1961., T. III., 2). S položaja nekropole Jendek potječu dvije ostruge koje imaju nešto duže trnove, a datirane su u drugu polovinu I. st. pr. Kr. (TODOROVIĆ, 1966., 62., T. X., 14-15). Slučajni nalazi ostruga poznati su s položaja Ekonomije Sava i obale Dunava kod Zemuna (TODOROVIĆ, 1971., 161., T. LXXVI., 4-5). Na oppidumu Staré Hradisko zabilježene su ostruge s dužim trnom, dok se na krajevima nalaze polukružna dugmad ili pločice (MEDUNA, 1970., 51., sl. 6., 2-4; ČIZMÁR, 1993., 406., sl. 270., 4-5). Na pločicama ostruge koja ima duži trn iz naselja Braunsberg iz razdoblja kasnoga latena nalazi se urezani motiv križa (URBAN, 1992., 122., sl. 46., 6).

Na površini utvrđenoga naselja na Gradini u Privlaci 1979. godine pronađeno je brončano dugme okruglog tijela s četiri gljivasto oblikovana proširenja koje pripada dijelu latenskih žvala (T. 2., 4)¹⁹. U grobu 16 s Karaburme (TODOROVIĆ, 1972., 15.) u kojem su bili pokopani konjanik i njegov konj pronađene su željezne žvale s podbradnicom tračkoga tipa, čiji su dijelovi bili i brončani obruči s četiri dugmetasta proširenja, slična onome iz Privlake. J. Todorović u više je navrata opisivao priloge iz ovoga groba koje je različito datirao, od oko 200. god. pr. Kr. pa sve do prve polovine I. st. pr. Kr. U iscrpnoj analizi glede starosti ovoga groba, D. Božić je uvjerljivo dokazao kako se taj grob datira u stupanj Beograd 3 njegove podjele latenske kulture za prostor srednjeg Podunavlja, odnosno u razdoblje kasnoga latena (BOŽIĆ, 1984.). Iz Slavenskoga Kobaša potječe slučajni nalaz latenskih žvala tračkoga tipa na kojima su se nalazili i brončani obruči koji su oblikom identični obruču s Gradine

u Privlaci. Žvale su datirane u razdoblje kasnoga latena. Istom vremenskom okviru pripadaju i slučajni nalazi brončanih obruča s četiri pravilno raspoređena zadebljanja koji su pronađeni na nalazištima Planina u Dalju i u Novim Banovcima (BALEN-LETUNIĆ, 1986., 141.-143., T. 1.). Ulomak željeznih žvala s dva brončana obruča koja imaju četiri gljivasto oblikovana proširenja iz Staroga Slankamena datiran je u 3.-2. st. pr. Kr. (TODOROVIĆ, 1971., 160., T. LXXIII., 5). S obale Dunava kod Zemuna potječe nalaz brončanog obruča s četiri križno raspoređena izbočenja koji se od privlačkoga razlikuje manjim središnjim prstenom (TODOROVIĆ, 1971., 98., T. XLVI., 3; TODOROVIĆ, 1974., 24., sl. 12.). Slično oblikovano dugme poznato je iz Šmarjete i pripada stupnju Mokronog III, odnosno kasnome latenu (BOŽIĆ, 1987., 878., sl. 46., 11). Na prostoru kasnolatenjske i rimske nekropole Beletov vrt u Novome mestu kao slučajni nalaz izvan grobne cjeline pronađeno je brončano dugme žvala s četiri pravilno raspoređena proširenja (KNEZ, 1992., 72., T. 78., 12). Dva brončana križna obruča latenskih žvala pronađena su u Celju (LAZAR, 1996., 282., T. 2., 13-14). S oppiduma Heidetränk poznat je nalaz brončanog obruča s četiri križno postavljena masivna dugmeta koji je datiran u razdoblje kasnoga latena (SCHLOTT, SPENNEMANN, WEBER, 1985., 474.-476., sl. 17., 10). Dugme žvala istoga oblika pronađeno je i na kasnolatenjskome naselju Leopoldsberg kod Beča (URBAN, 1992., 122., sl. 46., 15).

Dijelu kasnolatenjske konjske opreme pripada brončano trolisno dugme koje pronađeno prilikom terenskog pregleda položaja Blato kod Vinkovaca.

Dugme ima polukružno uzdignuti srednji dio koji je ukrašen motivom križa, dok se po vanjskom rubu nalaze tri polukružno oblikovana lista koja su izrađena na proboj (T. 5., 11). Iz Starega grada nad Pobrežjem poznato je dugme istoga oblika koje je ukrašeno pojednostavljeno prikazanim ljudskim licem, a datirano je u razdoblje kasnoga latena (BOŽIĆ, 1993., 137., sl. 1., 2, sl. 6.). Slično oblikovano brončano dugme koje je na središnjem dijelu ukrašeno motivom trojnoga zavoja potječe s oppiduma Staré Hradisko (ČIZMÁR, 1989., 267., sl. 2., 5; ČIZMÁR, 1993., 412., sl. 275., 18)²⁰. U detaljnoj obradi brončane trolisne dugmadi D. Božić izdvojio je dvije inačice. Prvu predstavljaju primjerci koji na mjestu spajanja listova imaju okruglu pločicu izbočenu na sredini koja može biti neukrašena ili je ukrašena motivima trokake zvijezde, trojnoga zavoja ili s tri polukruga. Drugu inačicu predstavljaju brončana trolisna dugmad koja imaju središnje izbočenje u istoj ravnini s listovima. Središnji dio može biti ukrašen križem koji ima radijalno iscrtane kvadrante, ili se na sredini nalazi ukras u obliku mreže. Ovi motivi mogu još biti ispunjeni i emajlom. Brončano trolisno dugme iz Blata u Vinkovcima na osnovi oblika pripada prvoj inačici, a predstavlja dio razdjelne kasnolatenjske konjske opreme (BOŽIĆ, 1993., 140.-141., sl. 3., sl. 6. s popisom nalazišta).

¹⁹ Najcjelovitije usporedbe mogu se pronaći u radu koji donosi pregled nalaza latenskih žvala s prostora bivše Jugoslavije: WERNER, 1984.

²⁰ U katalogu nalaza s oppiduma Staré Hradisko J. Meduna navodi kako se na srednjem dijelu nalazi motiv trokake zvijezde (MEDUNA, 1970. a, 45., T. 4., 15-16)

¹⁸ Detaljno navedena i opisana nalazišta ostruga na prostoru bivše Jugoslavije u Božić, 1984.

U mladoj fazi kasnolatenskoga stupnja razvoja materijalne kulture Skordiska, u naseljima i u paljevinskim grobovima pojavljuje se brončano posuđe koje se koristilo u pripremanju i potrošnji vina. Ove posude izrađene su u kampanijskim i sjevernoitalskim radionicama, odakle su na područje srednjega Podunavlja pristigle preko Akvileje i Segestike, ili su pak proizvod domaćih južnapanonskih majstora²¹. Dijelovi brončanoga posuđa pronađeni su na utvrđenim naseljima Dirov brijeg i Gradina u Oroliku kao i na položajima kasnolatenskih nekropola u Vrtnoj ulici i Blatu u Vinkovcima. U zaštitnim istraživanjima 1957. godine na Dirovu brijegu pronađen je recipijent simpuluma tipa Pescate za koji je S. Dimitrijević pretpostavio kako pripada razdoblju 1. ili 2. st. po Kr. (DIMITRIJEVIĆ, 1979., 173., T. 19., 2). Na Dirovu brijegu zabilježeni su rijetki pojedinačni rimski nalazi, no na osnovi tipoloških značajki i položaja nalaza na ovom značajnom utvrđenom naselju latenske kulture, veća je vjerojatnost kako taj simpulum pripada razdoblju druge polovine 1. st. pr. Kr. kada je naselje na Dirovu brijegu doživjelo vrhunac svoga razvoja. U isto se razdoblje može datirati i ulomak ručke simpuluma tipa Pescate koji je pronađen na površini Gradine u Oroliku (T. 7., 8).

Ručka simpuluma na kojoj se nalazi pečat ABVDVS F dio je skupnoga nalaza iz Vrtne ulice u Vinkovcima. S. Dimitrijević smatra kako se radi o "ostavi rimskoga auksilijarnoga vojnika ili keltskoga prvaka" iz prve polovine 1. st. po Kr. (DIMITRIJEVIĆ, 1979., 173., T. 19., 5). dok N. Majnarić-Pandžić pretpostavlja kako nalazi oružja i brončanoga posuđa s ovoga položaja pripadaju uništenim kasnolatenskim grobnim cjelinama (MAJNARIĆ-PANĐIĆ, 1996. a. 32.-33., sl. 3.). Osim ručke simpuluma, u skupnom nalazu iz Vrtne ulice mogu se prepoznati ulomci ruba još jedne brončane posude (T. 2., 9 a-b). U površinskom sloju sonde I prilikom pokusnog iskopavanja na položaju Blato u jesen 1998. godine pronađena je brončana ručka sita (T. 5., 12), dok se u terenskom pregledu pronašao dio brončane posude za koji se usporedbe mogu pronaći u grobu 113 na nekropoli Karaburmi (TODOROVIĆ, 1972., 36., T. XXXIV., 4).

Jedna od metalnih posuda iz kasnolatenskoga groba I s položaja Zmajevac u Sotinu bio je simpulum tipa Pescate od kojega se sačuvala samo trostruko raščlanjena ručka (MAJNARIĆ-PANĐIĆ, 1972.-1973., 56.). Brončani simpulumi tipa Pescate koji su datirani u drugu polovinu 1. st. pr. Kr. najbrojniji su tip metalnih posuda u paljevinskim grobovima na Karaburmi (TODOROVIĆ, 1972., 59.)²², a zabilježeni su i na prostoru nekropole izvan grobnih cjelina (TODOROVIĆ, 1971., 162.-163., T. LXXIV., 4-5, T. LXXV., 2). Na području Đerdapa simpulumi tipa Pescate pronađeni su u bogato opremljenom paljevinskom grobu I na nalazištu Ajmana (Stalio, 1986., 36., sl. 48.), te u grobu 18/1988. na nekropo-

li Konopište (POPOVIĆ, 1992., 64.-66., sl. 3.-4.). Iz Jarka kod Sremske Mitrovice potječe nalaz dvije srebrne fibule i bogato ukrašene pojasne kopče tipa Laminci koji ukazuje na luksuzno opremljen grob žene. U grobu je pronađeno nekoliko komada brončanog lima i dno koji pripadaju brončanim posudama, a jedna je bila i simpulum tipa Pescate (BRUNŠMID, 1902. a. 84.-86., sl. 42.-45.). Slučajni nalazi simpuluma tipa Pescate poznati su iz Sremske Mitrovice te s obala Dunava kod Zemuna (POPOVIĆ, 1992., 64.-66.) i Novoga Sada (DAUTOVA-RUŠEVLJAN, 1992.).

Simpulumi tipa Pescate najbrojniji su tip brončanoga posuda na nalazištima koja pripadaju Skordiscima. Ručka je raščlanjena u dva ili tri dijela sa završetkom u obliku glavičice ptice ili psa i neovisna je od recipijenta za koji je pričvršćena pomoću dvije kružno svijene žice. Ovaj se tip brončanog posuđa koji se proizvodio na prostoru sjeverne Italije nalazi kako na nekropolama kao prilog u paljevinskim grobovima, tako i u naseljima diljem keltske srednje Europe. Simpulumi tipa Pescate s nalazišta koja pripadaju Skordiscima datiraju se u drugu polovinu 1. st. pr. Kr. (POPOVIĆ, 1992., 64.-66.). Istom vremenskom okviru pripada nalaz brončanoga simpuluma tipa Pescate s Beletova vrta u Novom mestu (KNEZ, 1974., 18., 22., sl. 52.-53.; BREŠČAK, 1982., 20., T. 8., 67; BOŽIĆ, 1987., 878., sl. 46., 13). Kao dio servisa za piće u grobu 5 na nekropoli Idrija pri Bači nalazio se simpulum tipa Pescate italskoga porijekla koji je datiran u sredinu 1. st. pr. Kr. (GUŠTIN, 1991., 71., T. 7., 1). Kasnolatenskom horizontu oppiduma Stradonice pripada ulomak ručke ovoga tipa simpuluma koja na kraju završava prikazom glavičice psa (SVOBODOVÁ, 1983., 662.-664., sl. 2., 16).

O prisutnosti brončanih sita na nalazištima koja pripadaju Skordiscima svjedoče isključivo nalazi lijevanih ručki²³, poput one iz Blata u Vinkovcima (T. 5., 12). Tako su brončane ručke sita kao slučajni nalazi pronađene na nalazištima Planina u Dalju (MAJNARIĆ-PANĐIĆ, 1970., 22., T. VIII., 11) i otoku koji se nalazi na Dunavu kod Ljubičevca, dok jedini nalaz iz iskopavanja potječe s Gomolave gdje se ručka na osnovi pronalaska u sloju faze VI c naselja datira u početak 1. st. po Kr. (POPOVIĆ, 1992., 61.-62., sl. 1.). U grobovima 5 i 18 na nekropoli Idrija pri Bači pronađena su dva sita. Za sito iz groba 5 pretpostavlja se kako je domaći rad, dok je sito u grobu 18 italskoga porijekla i na osnovi ostalih priloga u grobu datirano je u sredinu 1. st. pr. Kr. (GUŠTIN, 1991., 70.-71., T. 4., 8, T. 20., 5). Slično je datirana i brončana ručka sita koja je kao slučajni nalaz pronađena u Celju (LAZAR, 1996., 283., T. 2., 22). U naselju Stična također je pronađena ručka sita (FREY, GABROVEC, 1969., 16., sl. 4., 5), kakvu nalazimo i na oppidumu Bratislava-Devín (PIETA, 1996., 187., sl. 3., 8). S oppiduma Stradonice poznat je najveći broj ulomaka koji pripadaju brončanim sitima. Očevali su se ulomci tijela s rupicama koje su koncipirane u obliku meandra kao i dijelovi ruba ili ručki. Sita kao dio servisa za vino predstavljaju italski import koji je pronađen i na drugim značajnim kasnolatenskim oppidima, kao što su: Závist i Staré Hradisko (MEDUNA, 1970., sl. 7., 12; SVOBODOVÁ, 1983., 664.-666., 674., sl. 3., 1-5, sl. 5., 13-15). Do sada je na pro-

²¹ Popis nalaza brončanog posuđa italskoga porijekla otkrivenog na nalazištima Skordiska u Popović, 1992.

²² Na Karaburmi simpulumi tipa Pescate pronađeni su u osam grobova koji se na osnovi nalaza oružja smatraju grobovima ratnika, osim nepotpuno očuvanog groba 36 u kojem nije pronađeno oružje. U nekim su grobovima očuvani samo recipijenti, dok se u nekima nalaze samo ostaci dvostruko ili trostruko raščlanjenih ručki. Ručka iz groba 92 završava prikazom glavičice psa, a ručka iz groba 110 pojednostavnjeno izvedenom glavičicom labuda

²³ Rekonstrukciju oblika metalnih sita, te popis nalazišta donosi GUILLAUMENT, 1977. Na karti 1. pogrešno je označen položaj Dalja

storu od Makedonije do Portugala poznato više od 60 nalazišta brončanih sita od kojih se najčešće očuvala samo ručka. Kako za područje Italije nedostaju podaci o nalazima, a za razliku od okolnih prostora gdje su ti nalazi brojni, Guillaument je zaključio kako se radi o proizvodu keltskih radionica.

Na osnovi iznesenih pretpostavki, za brončana sita koja su bila sastavni dio garniture za piće može se zaključiti kako su proizvod italskih radionica iz sredine ili druge polovine 1. st. pr. Kr., iako postoji mogućnost kako se njihova izrada odvijala i u radionicama keltskih majstora (GUŠTIN, 1991., 70.-71.; POPOVIĆ, 1992., 62.).

U predmete svakodnevne uporabe ubrajaju se željezni noževi različitih oblika. Uz već opisane s Dirova brijega, Damića gradine (DIZDAR, 2001., 32., T. 45., 1. 15, T. 47., 11-12, 14) i Gradine u Privlaci (MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1984., 25., T. 5., 1-2), u GMV-u nalaze se kao površinski nalazi dva željezna noža, jedan s Pjeskane u Vinkovcima (T. 3., 2), te drugi s Gradine u Oroliku. Nož s Gradine u Oroliku, slično jednom nožu s Damića gradine, pripada noževima ravnog sječiva s trnom na kojem se nalaze ostaci zakovice pomoću koje se pričvršćivala ručka od organskoga materijala (T. 8., 4).

Na položaju Pjeskane u Vinkovcima pronađen je koštani predmet valjkastoga oblika koji je ukrašen motivom koncentričnih krugova (T. 3., 1). Budući da je pronađen na višeslojnom nalazištu, njegova pripadnost latenskoj kulturi nije sasvim sigurna, jedino usporedba s identično oblikovanim predmetom koji je pronađen u jami koja se nalazila ispod nasipa bedema i koja pripada najstarijoj fazi naselja Čarnok, omogućava njegovo datiranje u razdoblje kasnoga latena (JOVANOVIĆ, 1994., 120., T. I., 2).

Keramički nalazi koji su prikupljeni na nalazištima latenske kulture na vinkovačkom području u potpunosti odgovaraju tipovima i inačicama funkcionalnih oblika koji su izdvojeni u tipološkoj obradi keramičke građe koja potječe iz istraživanja utvrđenih naselja na Dirovu brijegu u Vinkovcima i Damića gradini u Starim Mikanovcima, a datirana su u mlađu fazu srednjega i u kasnolatenski stupanj razvoja materijalne kulture Skordiska (DIZDAR, 2001., 97.-105., sl. 12.). Među keramičkim nalazima koji su prikupljeni na površini naselja i nekropola, najbrojnije su zdjele S-profiliranoga tijela (T. 3., 6-9, T. 6., 5-8, T. 9., 4-7, T. 10., 2-3, T. 11., 3-4, 6-7) ili zdjele zaobljenoga tijela i uvučenoga ruba (T. 3., 3-5, T. 6., 9, T. 10., 4-5). Od lonaca najzastupljeniji su oni S-profiliranoga tijela s najvećom širinom u gornjem dijelu tijela (T. 6., 1-2, T. 10., 1), te oni zaobljenoga tijela koji su izrađeni rukom, a ukrašeni su češljastim ukrasom i ponekad su još grafitirani (T. 9., 1-2, 9, T. 11., 2, 5). Kantharosima i vrčevima pripadaju ulomci s visokim trakastim ručkama (T. 9., 8). Svi se ovi funkcionalni oblici na osnovi brojnih usporedbi s keramičkim nalazima koji potječu iz naselja i nekropola Skordiska mogu datirati u razdoblje mlade faze srednjega i u kasni latena.

ZAKLJUČAK

U istraživanjima latenske kulture rasprostranjene na prostorima istočne Slavonije i zapadnoga Srijema koji predstavljaju zapadni dio "zemlje Skordiska", vinkovačko je područje

je s 40 do danas zabilježenih i opisanih nalazišta polazište svim keltolozima u proučavanju materijalnih postignuća zajednice koja se našla na jugoistočnom predziđu keltske ekumene (sl. 1.). Na osnovi zaštitnih i pokusnih istraživanja kao i brojnih terenskih pregleda, za vinkovačko se područje može reći kako je omogućilo prepoznavanje osnovnih tipova naselja Skordiska, način podizanja i izgled fortifikacija, te izučavanje prostorne raspodjele unutar naselja.

Skordisci su na prostoru istočne Slavonije i zapadnoga Srijema podizali dva osnovna tipa naselja, otvorena i utvrđena. Naselja otvorenoga tipa nalaze se uvijek na nešto povišenim položajima uz manji vodotok na rubovima đakovačko-vinkovačkoga i vukovarskog ravnjaka ili na uzvišenjima koja se izdižu iz nizinskoga i vodoplavnog područja (DIZDAR, 2001., 95.). Ta su naselja karakteristična za razdoblje starije faze srednjega latena kojoj pripada naselje koje se nalazilo u zapadnom dijelu Ervenice u Vinkovcima, ali i za mlađu fazu kasnoga latena iz sredine i druge polovine 1. st. pr. Kr., kada se na osnovi keramičkih nalaza mogu datirati naselja otkrivena u Ceriću, Lipovcu, Mirkovcima, Ivankovu i Vođincima. Budući da se najvjerojatnije radi o naseljima manjega opsega s nekoliko objekata, a što se može zaključiti po površinskim nalazima, za pretpostaviti je kako je riječ o kratkotrajnim i privremenim naseljima koja su rezultat potreba manjih ruralnih poljodjelskih zajednica.

U mlađoj fazi srednjega latena, sredinom ili početkom druge polovine 2. st. pr. Kr., na strateški povoljnim položajima i u blizini važnih prirodnih komunikacija, Skordisci započinju s podizanjem utvrđenih naselja. Za njihov su položaj odabrana mjesta na kojima su se nalazila višeslojna naselja nastala u ranijim razdobljima prapovijesti koja su već imala fortifikacijske sustave koje su Skordisci samo obnovili. Tako se uz obale Bosuta nalaze utvrđena naselja u Privlaci, Oroliku i Vinkovcima. Iz nizinskoga i vodoplavnog pejzaža izranjaju Gradine u Otoku i Slakovcima, dok se na južnim padinama đakovačko-vinkovačkog ravnjaka kao svjetionik okrenut prema Posavini nalazi Damića gradina u Starim Mikanovcima (DIZDAR, 2001., 94.). Uz utvrđena naselja na Dirovu brijegu u Vinkovcima i Gradini u Oroliku na osnovi površinskih nalaza keramike moguće je pretpostaviti postojanje podgradinskih dijelova naselja.

Nekropole latenske kulture zabilježene su samo na prostoru grada Vinkovaca, u blizini najvećeg nasebinskog kompleksa latenske kulture na istočnoslavonskim prostorima koji se nalazio oko utvrđenog naselja na Dirovu brijegu (sl. 1.). Za pretpostaviti je kako i određeni broj slučajnih nalaza s ostalih nalazišta potječe iz uništenih grobnih cjelina koje ukazuju na postojanje većeg broja nekropola Skordiska na ovom prostoru.

Iako najveći broj nalaza latenske kulture na vinkovačkom području pripada razdoblju druge polovine 2. i 1. st. pr. Kr., dio naselja na Ervenici i određeni pojedinačni nalazi ukazuju kako se počeci latenske kulture na vinkovačkom području mogu očekivati krajem 4. i početkom 3. st. pr. Kr. O tome svjedoči i nalaz fibule Dux tipa s Damića gradine u Starim Mikanovcima koja je pronađena u okviru sloja naselja iz završne faze starijega željeznog doba, a govori o uspostavljenim kulturnim i trgovačkim vezama između autohtonih stanovnika srednjega Podunavlja i Kelta. Starijoj fazi

srednjega latena, osim naselja na Ervenici, pripada i ulomak pojasa koji je pronađen na položaju Petrošinci kod Retkovača (T. 2., 6). U srednjolatensko razdoblje datiraju se pojedinačni nalazi brončanih fibula s Ivanaca (T. 2., 8) i iz Novih Jankovaca, te željezno koplje naglašenog srednjeg rebra i dugog tuljca koje je pronađeno na obali Vuke kod Nuštra (T. 1., 5). Mlađoj fazi srednjega latena, kada započinje i podizanje utvrđenih naselja koja će obilježiti razdoblje kasnoga latena, pripadaju nalazi fibula srednjolatenske sheme s različito raščlanjenom nožicom (T. 4., 1, 8), zatim ulomci plastično raščlanjenih narukvica s položaja bare Kaluđer kod Starih Mikanovaca i nepoznatoga nalazišta na vinkovačkom području (T. 2., 2). Istom razdoblju odgovaraju i nalazi novca istočnoslavonskoga tipa iz naselja u Privlaci i Starim Mikanovcima. O nastupanju novih kulturnih i materijalnih postignuća svjedoče fibule kasnolatenske sheme s trokutasto raskovanim lukom (T. 4., 7, 9-11) za koje se pretpostavlja kako su nastale u obrtničkim radionicama koje su se nalazile u utvrđenim naseljima koja su u razdoblju kasnoga latena postala prva protourbana središta iz kojih se širila latenska kultura. U razdoblje kasnoga latena datiraju se glatke žičane fibule srednjolatenske sheme koje se počinju izrađivati još krajem srednjega latena (T. 2., 3, 5, 7, T. 4., 3-6), te ulomci brončanih spiralnih narukvica (T. 5., 2-3, T. 7., 1, 3-5, 7) i narukvice od stakla kobaltnoplave boje tipa 3 a, 6 b/2 i 16 (T. 5., 6, T. 7., 2). Od nalaza oružja, kasnolatenskom stupnju razvoja materijalne kulture Skordiska pripadaju željezna koplja s rombičnim presjekom lista (T. 1., 1, T. 8., 1, 5-7, T. 12., 1, 3-5) kao i ona s kraćim listom i dugim tuljcem (T. 1., 2, T. 8., 2, 8-9) koja su pronađena na položajima naselja i nekropola. Željezna ostruga s Dirova brijega i brončano dugme žvala tračkoga tipa (T. 2., 4) koje je pronađeno na površini Gradine u Privlaci također pripadaju kasnome latenu i pokazuju kako se dijelovi konjaničke opreme podjednako često nalaze kako u utvrđenim naseljima tako i na nekropolama latenske kulture. U isti se vremenski okvir može smjestiti i nalaz brončanog trolisnog dugmeta s položaja nekropole u Blatu (T. 5., 11). Brončane fibule tipa Jezerine (T. 7., 6) i fibula s masivnim lukom i nogom na okvir (T. 4., 12) pripadaju razdoblju druge polovine I. st. pr. Kr., odnosno radi se o oblicima koji su karakteristični za mlađi odsjek kasnoga latena. Od nalaza oružja isti vremenski položaj imaju kraći željezni mač iz Vrtne ulice u Vinkovcima, iznimno dugi željezni bojni nož iz Otoka (T. 1., 8), te koplja koja su na listu ukrašena motivom polukrugova ili girlandi iz Otoka (T. 1., 7) i Ivankova (T. 1., 6). Jedna od bitnih kronoloških odrednica ove faze razvoja materijalne kulture Skordiska je i pojava brončanoga posuđa koje se nalazi u istaknutim utvrđenim naseljima kao što su Dirov brijeg i Gradina u Oroliku (T. 7., 8), ili na položajima u Vrtnoj ulici (T. 2., 9 a-b) i u Blatu (T. 5., 12) na kojima se pretpostavlja postojanje nekropola. Brončano je posuđe na prostore srednjega Podunavlja, a za što uporište daje Starbonov navod, pristizalo iz sjeverne Italije preko Akvileje i Segestike, odakle se dalje rijekom Savom kretalo prema Dunavu. Trgovački pravac uz rijeke Savu i Dravu koje su povezivale jugoistočnoalpski prostor sa srednjim Podunavljem potkrepljuju i nalazi rimskog republikanskog novca, te novca gradova Apolonije i Dirahija. Na tom pravcu kojim su se kretali kulturni i civilizacijski

utjecaji nalazi se vinkovačko područje kao prirodan most između vodoplavne nizine Posavine s jedne strane te Podravine i Podunavlja s druge strane.

Upravo zbog istaknutog zemljopisnog položaja kao i obilja prirodnih resursa prijeko potrebnih za život, vinkovačko je područje tijekom svih razdoblja bilo trajno naseljeno, o čemu svjedoče brojna nalazišta čijim se istraživanjima omogućilo kvalitetnije poznavanje tisućljetnih procesa koji su se smjenjivali na jugu Panonske nizine.

POPIS NALAZIŠTA LATENSKE KULTURE NA VINKOVAČKOM PODRUČJU²⁴ (sl. 1.)

NASELJA:

1. CERIĆ - ULICA I. MEŠTROVIĆA

2. CERIĆ - PLANDIŠTE

Literatura: DIMITRIJEVIĆ, 1979., 146., 187.

3. IVANKOVO - BRIJEST

4. IVANKOVO - PALANKA /GORJANSKI RIT

5. LIPOVAC - KRATINE

Literatura: MINICHREITER, 1991., 191.

6. LIPOVAC - PODLUČJE

Literatura: MINICHREITER, 1991., 191.

7. MIRKOVCICI - MALAT

8. NUŠTAR - ZIDINE

Literatura: Tomičić, 1996., 28., sl. 6., sl. 15.

9. OROLIK - GRADINA

Literatura: MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1969.; MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1970., 55.-57., T. LII-LIV.; MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1996., 260., sl. 3.-5.; ISKRA-JANOŠIĆ, 1985.; DALIĆ, 1998.

10. OTOK - GRADINA

11. PRIVLAKA - GRADINA

Literatura: KORDA, 1960., 49.; TODOROVIĆ, 1968., 13.; MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1970., 58.; MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1981.; MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1984.; MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1996., 260.; DALIĆ, 1998.

12. SLAKOVCI - GRADINA

Literatura: DIMITRIJEVIĆ, 1968., 21.

13. STARI MIKANOVCI - DAMIĆA GRADINA

Literatura: VIRC, 1979.; ISKRA-JANOŠIĆ, 1984., 149., sl. 8.-9.; DIZDAR, 2001., 27.-33., sl. 9.-11., T. 16.-44., T. 45., 4-7, 9-17, T. 46.-49.

14. STARI JANKOVCI - GATINA

15. VINKOVAČKI BANOVCICI - IVANCI

Literatura: KORDA, 1960., 53., 56.

16. VINKOVCI - DIROV BRIJEG

Literatura: BRUNŠMID, 1902., 124., sl. 54.; KORDA, 1960., 48.-49.; DIMITRIJEVIĆ, 1979., 144.-146., 173., sl. 4., T. 19., 2; MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1970., 59.; ISKRA-JANOŠIĆ, 1994., 59.-60.; ISKRA-JANOŠIĆ, 1995., 125.; ISKRA-JANOŠIĆ, 1996., 163.-164.; DIZDAR, 1999., 45., 116.; DIZDAR, 2001., 21.-24., sl. 6., T. 4.-15., T. 45., 1-3, 8.

²⁴ Za nalazišta, od kojih neka pripadaju i ostalim razdobljima prapovijesti ili se na njima nalazi građa iz razdoblja antike ili srednjega vijeka, navodi se samo ona literatura u kojoj su opisani nalazi latenske kulture. Redni broj nalazišta u popisu odgovara broju na karti

17. VINKOVCI - ERVENICA

Literatura: BRUNŠMID, 1899.-1900., 70.; BRUNŠMID, 1902., 122., sl. 53.; KORDA, 1960., 55.; DIMITRIJEVIĆ, 1966., 38.; DIMITRIJEVIĆ, 1979., 146., 153.; MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1970., 66., sl. 5., 4; KRZNARIĆ, 1994., 38.; DIZDAR, 1999., 42., 45., 116.; DIZDAR, 2001., 24.-25., sl. 7., T. 1.-3.

18. VINKOVCI - PJESKANA

Literatura: BRUNŠMID, 1902., 122., sl. 86., 2; KORDA, 1960., 49.; MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1970., 66., sl. 5., 1-3; DIMITRIJEVIĆ, 1979., 147., T. 9., 1-3.

19. VINKOVCI - TRŽNICA

Literatura: DIMITRIJEVIĆ, 1966., 40.; DIMITRIJEVIĆ, 1979., 146.

20. VOĐINCI - ULICA J. J. STROSSMAYERA

NEKROPOLE:

21. VINKOVCI - BLATO

Literatura: BRUNŠMID, 1902., 122.-123.; DIZDAR, 1998.; DIZDAR, 1999., 47., 120.-121.

22. VINKOVCI - BRODSKA IMOVNA OPĆINA

Literatura: MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1970., 66., T. LV., 6; DIMITRIJEVIĆ, 1979., 146., sl. 5., T. 9., 7; DIZDAR, 1999., 46., 118.

23. VINKOVCI - ISKOPI CIGLANE DILJ

Literatura: MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1970., 63.

24. VINKOVCI - VRTNA ULICA 4-6

Literatura: DIMITRIJEVIĆ, 1979., 173., T., 19., 5; MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1996. a, 32.-33., sl. 3.; DIZDAR, 1999., 47., 118.-119.

SLUČAJNI NALAZI:

25. IVANKOVO - DURGUTOVICA

26. IVANKOVO - BEDEM-GRAD

27. IVANKOVO - PALANKA

28. NIJEMCI

Literatura: BRUNŠMID, 1895., 98.; Popović, 1987., 51., sl. 13.

29. NOVI JANKOVCI

Literatura: BRUNŠMID, 1899.-1900., 70.; BRUNŠMID, 1902. a, 72., sl. 32.; MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1970., 87., T. XXII., 6.

30. NUŠTAR - OBALA VUKE

31. OROLIK - RAJTEROVO BRDO

32. OROLIK - STARA ŠUMA

33. OTOK - LAZE

34. RETKOVCI - PETROŠINCI

35. STARI JANKOVCI

36. STARI MIKANOVCICI - BARA KALUĐER

Literatura: MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1970., 65., T. XL., 6.

37. ŠIDSKI BANOVCICI

38. VINKOVCI - LESKOVAC

Literatura: BRUNŠMID, 1899.-1900., 70.; BRUNŠMID, 1902., 122., sl. 53.

39. VINKOVCI - ULICA I. G. KOVAČIĆA

40. VINKOVCI - VINKOVAČKO NOVO SELO

Literatura: MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1970., 63.-64., T. XLVI., 9.

POPIS SLIKOVNIH PRIKAZA

Sl. 1. Nalazišta latenske kulture na vinkovačkom području
Fig. 1. Archaeological Sites of La Tène Culture in Vinkovci Region

T. 1., 1-3: Vinkovci

T. 1., 4: Vinkovci - Brodska imovna općina

T. 1., 5: Nuštar - obala Vuke

T. 1., 6: Ivankovo - Bedem-grad

T. 1., 7-8: Otok - Laze

T. 2., 1-2: nepoznato nalazište

T. 2., 3: Vinkovci - Tržnica

T. 2., 4: Privlaka - Gradina

T. 2., 5: Otok - Gradina

T. 2., 6: Retkovci - Petrošinci

T. 2., 7-8: Vinkovački Banovci - Ivanci

T. 2., 9 a-b: Vinkovci - Vrtna ulica 4-6

T. 3.: Vinkovci - Pjeskana

T. 4.-T. 6.: Vinkovci - Blato

T. 7., 1-8: Orolik - Gradina

T. 7., 9-10: Orolik - Rajterovo brdo

T. 8., 1-4: Orolik - Gradina

T. 8., 5, 9: Orolik - Stara šuma

T. 8., 6-7: Šidski Banovci

T. 8., 8: Stari Jankovci

T. 9.: Cerić - Ulica I. Meštrovića

T. 10.: Ivankovo - Brijest

T. 11., 1-2: Nuštar - Zidine

T. 11., 3-4: Vođinci - Ulica J. J. Strossmayera

T. 11., 5-6: Mirkovci - Malat

T. 11., 7: Vinkovački Banovci - Ivanci

T. 12: nepoznata nalazišta

LITERATURA

- ADAM, A.-M., FEUGÈRE, M., 1982., Un Aspect de l'Artisanat du Bronze dans l'Arc Alpin Oriental et en Dalmatie au Ier s. av. J.-C.: Les Fibules du Type dit "Jezerine". *AqNos* LIII, Padova, 129.-188.
- BALEN-LETUNIĆ, D., 1986., Latenske žvane iz Slavonskog Kobaša. *VAMZ* XIX, Zagreb, 141.-145.
- BÓNIS, E., 1969., *Die spätkeltische Siedlung Gellérthegey - Tabán in Budapest*. *ArchHung* XLVII, Budapest
- BOŽIĆ, D., 1981., Relativna kronologija mlajše železne dobe v jugoslovenskem Podonavju. *AVes* XXXII, 1981., Ljubljana, 315.-336.
- BOŽIĆ, D., 1984., O starosti konjaniškega groba št. 16 z latenskega grobišča na beograjski Karaburmi. *Keltski voz*, Brežice, 133.-139.
- BOŽIĆ, D., 1984. a. Naoružanje ratnika mladog željeznog doba. *KEATOI*, katalog, Ljubljana, 77.-82.
- BOŽIĆ, D., 1984. b. Posude Kelta. *KEATOI*, katalog, Ljubljana, 87.-91.
- BOŽIĆ, D., 1987., Zapadna grupa. *PJZ* V, Sarajevo, 855.-897.
- BOŽIĆ, D., 1993., Slovenija in srednja Evropa v poznolatskem obdobju. *AVes* 44, Ljubljana, 137.-152.
- BREŠČAK, D., 1982., *Antično bronasto posodje Slovenije. Situla* 22/1, Ljubljana
- BRUKNER, O., 1982., Tromeda, Pećinci - keltsko naselje. *ArhPregl* 23, Beograd, 52.-53.
- BRUKNER, O., 1987., Sremska Mitrovica/Livade, Kasnolatsko naselje, rimska nekropola i mauzolej. *ArhPregl* 28, Ljubljana, 113.-118.
- BRUNŠMID, J., 1895., Njekoliko našašća na skupu u Hrvatskoj i Slavoniji. I. Našašće keltskih novaca u Narti. *VHADns* I, Zagreb, 96.-107.
- BRUNŠMID, J., 1899.-1900., Prehistorijski predmeti željeznoga doba iz Šarengrada u Srijemskoj županiji. *VHADns* IV, Zagreb, 59.-70.
- BRUNŠMID, J., 1902., Colonia Aurelia Cibalae. *VHADns* VI, Zagreb, 117.-166.
- BRUNŠMID, J., 1902. a. Prehistorijski predmeti iz Srijemske županije. *VHADns* VI, Zagreb, 68.-86.
- BRUNŠMID, J., 1909., Prehistorijski predmeti iz Srijemske županije. *VHADns* X, Zagreb, 231.-237.
- ČIZMÁR, M., 1989., Erforschung des keltisches Oppidums Staré Hradisko in den Jahren 1983-1988 (Mähren, ČSSR). *ArchKorr* 19, Mainz, 265.-268.
- ČIZMÁR, M., 1993., Keltská okupace Moravy. *Praveké dějiny Moravy*, Brno, 380.-423.
- DALIĆ, M., 1998., Tipološko-statistička obrada kasnolatske keramike iz utvrđenih naselja Orolik i Privlaka. *Opusca* 22, Zagreb, 163.-218.
- DAUTOVA-RUŠEVIJAN, V., 1992., Bronzani sudovi iz zbirki Vojvođanskog muzeja. *ZborRadNM* XIV-1, Beograd, 359.-361.
- DIMITRIJEVIĆ, S., 1957., Četiri groba iz novootkrivene slavenske nekropole u Otoku kod Vinkovaca. *Opusca* II, Zagreb, 21.-38.
- DIMITRIJEVIĆ, S., 1966., *Rezultati arheoloških iskopavanja na području vinkovačkog muzeja od 1957. do 1965. godine*. *ActaMC* 1, Vinkovci, 34.-99.
- DIMITRIJEVIĆ, S., 1968., *Sopotsko-lendelska kultura*. *MonArch* 1, Zagreb
- DIMITRIJEVIĆ, S., 1979., Arheološka topografija i izbor arheoloških nalaza s vinkovačkog tla. *Corolla memoriae Iosepho Brunšmid dicata*. *IzdavanjaHAD* 4, Vinkovci, 133.-282.
- DIZDAR, M., 1998., Nekropola keltsko-latenske kulture u Vinkovcima. *ObavijestiHAD* 1/1998, Zagreb, 38.-43.
- DIZDAR, M., 1999., Željezno doba. *Vinkovci u svijetu arheologije*, katalog, Vinkovci, 39.-48., 111.-121.
- DIZDAR, M., 2001., *Latenska naselja na vinkovačkom području*. *DissMonZ* 3, Zagreb
- DULAR, J., 1978., Podzemelj. *KatMon* 16, Ljubljana
- ERCEGOVIĆ, S., 1961., Keltski konjanički grob s Gardoša u Zemunu. *VAMZ* II, Zagreb, 125.-137.
- FREY, O.-H., GABROVEC, S., 1969., K latenski poselitvi Dolenjske. *AVes* XX, Ljubljana, 7.-26.
- GABLER, D., 1982., Aspects of the Development of Late Iron Age Settlements in Transdanubia into the Roman Period. *Studies in the Iron Age of Hungary. BARIntSer* 144, Oxford, 57.-127.
- GAVELA, B., 1952., Keltski opidum Židovar. *RVM* 1, Novi Sad, 48.-59.
- GUILLAUMONT, J.-P., 1977., Les Passoires de la Finde La Tène en Gaule et dans le Monde Celtique. *Gallia* 35/2, Paris, 239.-248.
- GUŠTIN, M., 1991., *Posočje in der jüngeren Eisenzeit*. *KatMon* 27, Ljubljana
- HAEVERNICK, T. E., *Die Glasarmringe und Ringperlen der Mittel- und Spätlatènezeit auf dem europäischen Festland*. Bonn 1960.
- ISKRA-JANOŠIĆ, I., 1984., Arheološka istraživanja na području općine Vinkovci. *IzdavanjaHAD* 9, Zagreb, 143.-151.
- ISKRA-JANOŠIĆ, I., 1985., Naftovod Ilača - Vinkovci. *GSM* 50/51., Vukovar, 40.-41.
- ISKRA-JANOŠIĆ, I., 1994., Zaštitna arheološka iskopavanja u 1994. godini. *GOMHV* 12, Vinkovci, 59.-64.
- ISKRA-JANOŠIĆ, I., 1995., Rezultati arheoloških istraživanja u Vinkovcima 1995. godine. *GOMHV* 13, Vinkovci, 125.-131.
- ISKRA-JANOŠIĆ, I., 1996., Zaštitna arheološka iskopavanja u Vinkovcima tijekom 1996.. *GOMHV* 14, Vinkovci, 163.-167.
- JOVANOVIĆ, B., 1965., Arhitektura i metalni nalazi mladog gvozdenog doba. *RVM* 14, Novi Sad, 229.-235.
- JOVANOVIĆ, B., 1982.-1983., Keltski člankoviti pojas iz Hrtkovaca. *RVM* 28, Novi Sad, 27.-34.
- JOVANOVIĆ, B., 1987., Istočna grupa. *PJZ* V, Sarajevo, 815.-854.
- JOVANOVIĆ, M., 1988.-1989., Plavna - keltsko utvrđenje. *RVM* 31, Novi Sad, 59.-74.
- JOVANOVIĆ, M., 1994., Keltsko utvrđenje Čarnok kod Vrbsa. *Kulture gvozdenog doba jugoslovenskog Podunavlja*, Beograd, 119.-130.
- JOVANOVIĆ, B., JOVANOVIĆ, M., 1988., *Gomolava, Naselje mladog gvozdenog doba*, sv. 2 iz serije "Gomolava", Novi Sad - Beograd
- KNEZ, T., 1974., Novo mesto v antiki, katalog, Novo mesto
- KNEZ, T., 1992., *Novo mesto II. Keltsko-rimsko grobišče*. *CarnArch* 2, Novo mesto
- KORDA, J., 1960., *Tragom prošlosti Vinkovaca*, Vinkovci
- KOŠČEVIĆ, R., 1980., *Antičke fibule s područja Siska*, Zagreb
- KRZNARIĆ, M., 1994., Ervenica - Zaštitno iskopavanje. *ObavijestiHAD* 3/1994, Zagreb, 38.-40.
- LAZAR, I., 1996., Latènezeitliche und frühromische Funde aus der Savinja in Celje. *AVes* 47, Ljubljana, 279.-296.
- MAJNARIĆ-PANĐIĆ, N., 1969., Gradina, Orolik - kasnolatsko naselje. *ArhPregl* 11, Beograd, 79.-81.
- MAJNARIĆ-PANĐIĆ, N., 1970., *Keltsko-latenska kultura u Slavoniji i Srijemu*. *ActaMC* 2, Vinkovci
- MAJNARIĆ-PANĐIĆ, N., 1972.-1973., Kasnolatski keltski grobovi iz Sotina. *VAMZ* VI-VII, Zagreb, 55.-74.
- MAJNARIĆ-PANĐIĆ, N., 1981., Gradina u Privlaci - utvrđeno kasnolatsko naselje. *ArhPregl* 22, Beograd, 45.-47.
- MAJNARIĆ-PANĐIĆ, N., 1984., Prilog problematici kasnolatskih naselja u Slavoniji. *Opusca* 9, Zagreb, 23.-34.
- MAJNARIĆ-PANĐIĆ, N., 1996., Einige Beispiele der spätlatènezeitlichen Siedlungen in Nordkroatien und ihre Beziehung zu den Zentren der frühen Romanisation. *AVes* 47, Ljubljana, 257.-266.
- MAJNARIĆ-PANĐIĆ, N., 1996. a. *CORNACUM* (Sotin) and *CIBALAE* (Vinkovci) as Examples of the Early Romanization of the Late La Tène Communities in Southern Pannonia. *Kontakte längs der Bernsteinstrasse (zwischen Caput Adriae und den Ostseegebiet) in der Zeit um Christi Geburt*. Krakow, 23.-33.
- MAJNARIĆ-PANĐIĆ, N., 1997., Nalaz vinfeličkog statera iz Vinkovaca. *Opusca* 21, Zagreb, 29.-35.
- MEDUNA, J., 1970., *Staré Hradisko II*. *FontArchMor* V, Brno
- MEDUNA, J., 1970. a. Das keltische Oppidum Staré Hradisko in Mähren. *Germania* 48, Frankfurt a/Main, 34.-59.

- MINICHREITER, K., 1991., Arheološka istraživanja na dijelu auto-cesta Slavonski Brod-Lipovac, *GodZaštit* 17, Zagreb, 179.-192.
- PIETA, K., 1996., Römischer Import der Spätlatènezeit in der Slowakei, *AVes* 47, Ljubljana, 183.-195.
- POPOVIĆ, P., 1987., *Novac Skordiska. Novac i novčani promet na Centralnom Balkanu od IV. do I. veka pre n. e.*, Beograd - Novi Sad
- POPOVIĆ, P., 1989.-1990., Mlađe gvozdeno doba Đerdapa, *Starinar* XL-XLI, Beograd, 165.-176.
- POPOVIĆ, P., 1992., Italische Bronzegefäße im Skordiskergebiet, *Germania* 70/1, Frankfurt a/Main, 61.-74.
- RYBOVÁ, A., DRDA, P., 1994., *Hradiště by Stradonice, Rebirth of a Celtic Oppidum*, Praha
- SCHLOTT, C., SPENNEMANN, D. R., WEBER, G., 1985., Ein Verbrennungsplatz und Bestattungen am spätlatènezeitlichen Heidetränk - Oppidum im Taunus, *Germania* 63/2, Frankfurt a/Main, 439.-505.
- SEKEREŠ, L., 1961., Iskapanja na Gomolavi u Hrtkovcima 1957. godine, *RVM* 10, Novi Sad, 79.-88.
- SLADIĆ, M., 1997., *Židovar u mlađe gvozdeno doba, Židovar, Naselje bronzanog i gvozdenog doba*, katalog, Beograd - Vršac, 51.-67.
- SPAJIĆ, E., 1954., Nalazište mlađeg željeznog doba s terena Osijeka, *OsjZbor* IV, Osijek, 7.-18..
- SPAJIĆ, E., 1962., Nalazište mlađeg željeznog doba s terena Osijeka, *OsjZbor* VIII, Osijek, 37.-55.
- STALIO, B., 1986., Le Site Préhistorique Ajmana a Mala Vrbica, *ĐerdapSves* III, Beograd, 34.-50.
- SVOBODOVÁ, H., 1983., Bronzové nádoby z keltských oppid v Čechách a na Moravě, *ARazhl* XXXV/6, Praha, 656.-677.
- ŠARANOVIĆ-SVETEK, V., 1967., Orolik, Rajterovo brdo - antičko nalazište, *ArhPregl* 9, Beograd, 108.-111.
- ŠIMEK, M., 1982., Dosadašnja arheološka istraživanja u Sigecu, *PodrZb* 1982., Koprivnica, 265.-278.
- ŠIMIĆ, J., 1997., *Kelti, Kelti i Rimljani na području Osijeka*, katalog, Osijek, 3.-49.
- TODOROVIĆ, J., 1964., Prilog klasifikaciji i hronološkoj determinaciji keltskih kopalja, *VesVojMuz* 10, Beograd, 195.-204.
- TODOROVIĆ, J., 1966., Jendek, Zvečka, Obrenovac - keltsko i slovensko groblje, *ArhPregl* 8, Beograd, 60.-63.
- TODOROVIĆ, J., 1968., *Kelti u jugoistočnoj Evropi*, *DissMonB* VII, Beograd
- TODOROVIĆ, J., 1968. a. Novi tip keltskog kratkog mača, *VesVojMuz* 13-14, Beograd, 343.-346.
- TODOROVIĆ, J., 1971., *Katalog praistorijskih metalnih predmeta*, Beograd
- TODOROVIĆ, J., 1972., *Praistorijska Karaburma I - nekropola mlađeg željeznog doba*, *DissMonB* XIII, Beograd
- TODOROVIĆ, J., 1974., Skordisci, *MonumArch* 2, Novi Sad - Beograd
- TOMIČIĆ, Ž., 1996., *Monasterium - Monuštar - Nuštar - korijeni prošlosti, Nuštar*, zbornik, Zagreb, 19.-53.
- URBAN, O., 1992., Oppidazeit (Spätlatènezeit), u Neugebauer J.-W., *Die Kelten im Osten Österreichs*, St. Pölten - Wien, 118.-129.
- VENCLOVÁ, N., 1980., Nástin chronologie laténských skleněných náramků v Čechách, *PamArch* LXXI/1, Praha, 61.-92.
- VENCLOVÁ, N., 1990., *Prehistoric glass in Bohemia*, Praha
- VENCLOVÁ, N., SALAČ, V., 1990., Laténske sklo ze sídlíště v Lovosicích, *ARazhl* XLII/6, Praha, 640.-657.
- VIRC, Z., 1979., Damića gradina u Starim Mikanovcima, *GOMHV* 8, Vinkovci, 269.-281.
- VUKMANOVIĆ, M., 1992., Prilog poznavanju mlađeg gvozdenog doba u srpskom Podunavlju, *ZborRadNM* XIV-1, Beograd, 327.-332.
- VUKMANOVIĆ, M., 1994., Nalazi mlađeg gvozdenog doba iz okoline Aranđelovca, *ZborRadNM* XV-1, Beograd, 57.-62.
- VUKMANOVIĆ, M., RADOJEVIĆ, N., 1995., *Katalog metala II*, Beograd
- WERNER, W. M., Latènezeitliche Tensen in Jugoslavien, *Keltski voz*, Brežice, 141.-151.

Summary

LA TÈNE CULTURE SITES IN THE VINKOVCI AREA

Our knowledge of the La Tène culture, which extended across Eastern Croatia, is based mostly on stray finds and rescue excavations done in the area of the city of Vinkovci and its surroundings. Since the first excavations conducted by Š. Ljubić and J. Brunšmid at the site Blato more than 120 years have passed, during which the number of La Tène culture sites in the Vinkovci area constantly grew, and at the moment it represents half of the total number of sites registered in eastern Slavonia and western Sarmatia which are attributed to the Scordisci. The overall picture of the development of material culture of the Scordisci in the western area of their dissemination relies primarily upon the results of the research conducted in the Vinkovci area in the last three decades by the Archeological Department of the City Museum of Vinkovci (GMV) and the Archeological Institute of the Faculty of Arts and Letters in Zagreb. However that research remains the only one to have offered at least partial answers as to the forms and types of settlements, the methods of fortification construction, and as to craft activities or trade in the eastern Slavonia in the late Iron Age. The quality of the overall picture of settlement has lately been improved by new finds discovered during surveys conducted by GMV archeologists, whose purpose was to document the condition of the archeological sites which were temporary inaccessible during the Patriotic War, as well as of sites threatened by intensive urbanization and by the reconstruction of destroyed infrastructure. Along with the documented and described sites, stray finds suggesting the existence of an even larger number of La Tène culture finds are essential for the general understanding of the settlement.

The investigation of La Tène culture in eastern Slavonia and western Sarmatia, which represented the western part of the "country of Scordisci", the Vinkovci area, with 40 sites discovered and described until today, represents a starting point to all Celtologists in their examination of the material achievements of the community settled at the southeastern frontier of the Celtic world (Fig. 1).

In the area of eastern Slavonia and western Sarmatia, the Scordisci established two types of settlements, the open and the fortified. Open settlements were as a rule on hilltops along streams on the margins of the Đakovo-Vinkovci and the Vukovar plateau or on hilltops coming out of floodplains (DIZDAR, 2001, 95). Those settlements are characteristic of the early Middle La Tène phase, to which the settlement situated in the western part of Ervenica in Vinkovci belongs, but also for younger phase of the late La Tène from the middle and the second half of the 1st century BC, when, according to pottery finds, the settlements discovered in Cerić, Lipovac, Mirkovci, Ivankovo and Vodinci can be dated. Since those are most probably smaller settlements with only a few buildings, as the surface finds suggest, it can be assumed that those were short-term temporary settlements established for the needs of smaller rural farming communities. At a later stage of Middle La Tène, in the middle or at the

beginning of the second half of the 2nd century BC, on strategically favorable locations and in the vicinity of important natural communications, the Scordisci began establishing fortified settlements. They were located on sites on which multi-layered settlements had already been established in earlier prehistoric periods, that have already had fortification systems which the Scordisci only renovated. So along the Bosut river there are fortified settlements in Privlaka, Orolik and Vinkovci. From the floodplains there emerge Gradina's in Otok and Slakovci, whereas on the southern slopes of the Đakovo-Vinkovci plateau there is Damića Gradina in Stari Mikanovci as a lighthouse turned against the Posavina (DIZDAR, 2001, 94). Close to the fortified settlements in Dirov Brijeg in Vinkovci and Gradina in Orolik surface pottery finds suggest the existence of parts of the settlement under the borough.

La Tèneian cemetery have been documented only in the area of the city of Vinkovci, close to the largest settlement complex of the La Tène culture in the eastern Slavonia area situated around the fortified settlement on Dirov brijeg (Fig. 1). It can be assumed that a certain number of accidental finds from other sites go back to destroyed grave sites that suggest the existence of a large number of Scordisci cemetery in the area.

Although the largest number of La Tène culture finds in the Vinkovci area is dated in the second half of the 2nd and in the 1st century BC, a part of the settlement in Ervenica and certain isolated finds suggest that the beginnings of the La Tène culture in the Vinkovci area can be dated to the end of the 4th and the beginning of the 3rd century BC. This is shown by the find of the Dux type fibula from Damić Gradina in Stari Mikanovci, found in the settlement strata from the final stage of the Early Iron Age, which gives evidence of the established cultural and trade relations between the autochthons of Middle Danube Area and the Celts. Apart from the settlement in Ervenica, a belt fragment found on the site Petrošinci near Retkovci (T. 2, 6) belongs to the early stage of Middle La Tène phase. Isolated finds of bronze fibulae from Ivanci (T. 2, 8) and Novi Jankovci as well as an iron spear with an emphasized central rib and a long sheath found on the river banks of Vuka near Nuštar (T. 1, 5) are dated in the Middle La Tène. The late stage of Middle La Tène is a period in which establishing of fortified settlements, later to become characteristic of Late La Tène period begins. From this period we have a find of fibulae of the Middle La Tèneian scheme with differently joint feet (T. 4, 1, 8), as well as fragments of plastically structured bracelets from the site of the Kaluder pool near Stari Mikanovci and an unknown site in the Vinkovci area (T. 2, 2). Finds of coins of the eastern Slavonian type from the settlement in Privlaka and Stari Mikanovci correspond with the same period. Fibulae of the Late La Tène scheme with a triangularly hammered arch (T. 4, 7, 9-11), which were presumably made in the artisan workshops in fortified settlements that in the La Tène period became the first urban centers from which La Tène culture was disseminated, announced new cultural and material achievements. Grooved wire fibulae of the Middle La Tène scheme, whose manufacture began already by the end of Middle La Tène period (T. 2, 3, 5, 7, T. 4, 3-6) as well as fragments of

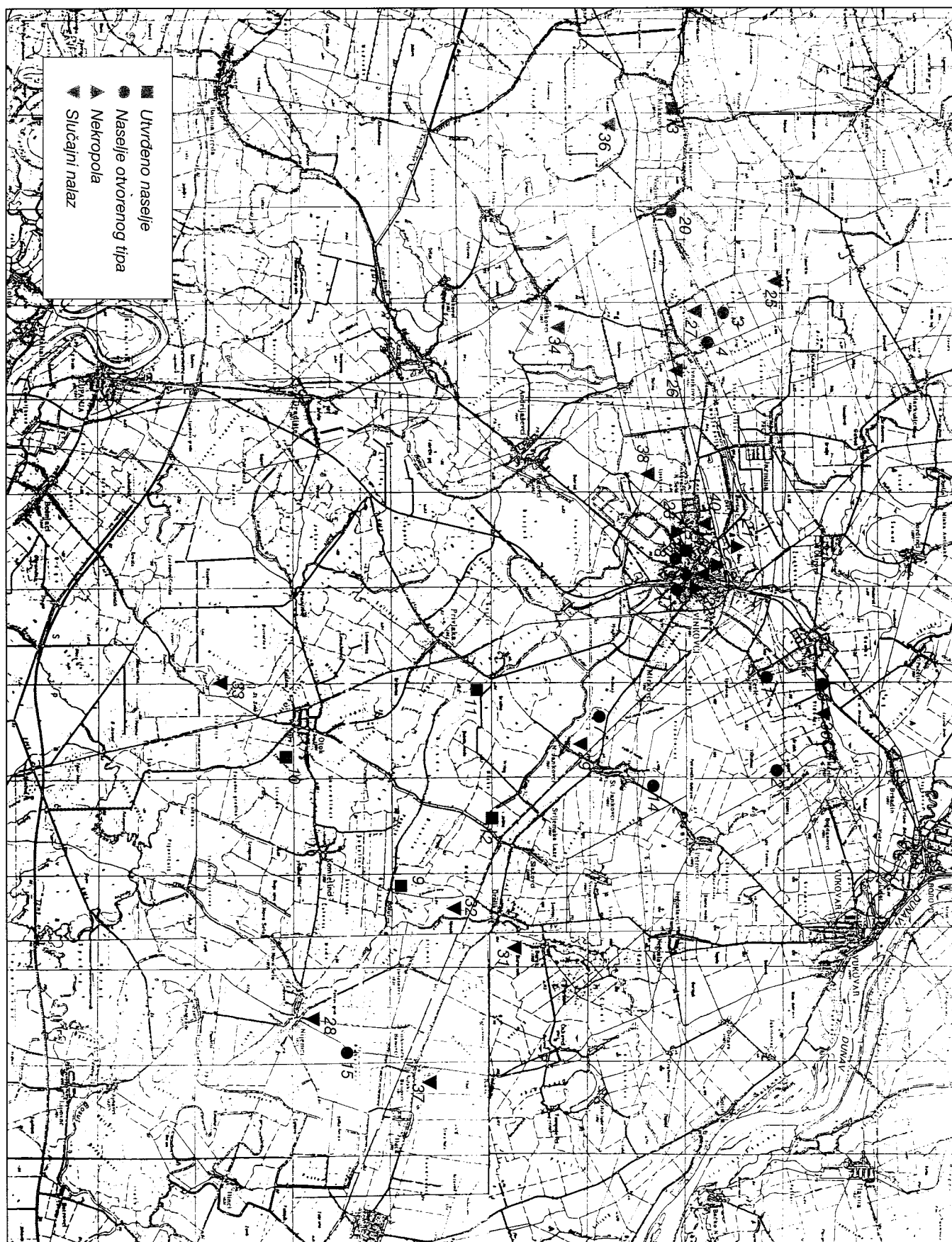
bronze spiral bracelets (T. 5, 2-3, T. 7, 1, 3-5, 7) and cobalt-blue glass bracelets of the type 3a, 6b/2 and 16 (T. 5, 6, T. 7, 2), are dated in the Late La Tène period. Of weapon finds, iron spears with a rhombic head cross-section (T. 1, 1, T. 8, 1, 5-7, T. 12, 1, 3-5) as well as those with a shorter head and a long sheath (T. 1, 2, T. 8, 2, 8-9), found on settlement and necropoli sites, belong to the Late La Tène stage of the development of the Scordisci material culture. An iron spur from Dirov brijeg and a bronze button from bits of the Thracian type (T. 2, 4) found on the surface of Gradina in Privlaka also belong to Late La Tène showing that parts of cavalry equipment are approximately equally often found in fortified settlements and in La Tèneian cemetery. Bronze button finds from the site of the cemetery in Blato (T. 5, 11) can be placed in the same time frame. Bronze fibula of Jezerine type (T. 7, 6) and the fibula with a massive arch and a framed foot (T. 4, 12) belong to the period of the second half of 1st century BC, i.e. it has the shape characteristic of the late stage of La Tène. Weapon finds dated in the same period are a shorter iron sword from Vrtna Street in Vinkovci, a remarkably long iron dagger from Otok (T. 1, 8) and spears with heads decorated by semicircular motifs or girlandas, also from Otok (T. 1, 7) and from Ivankovo (T. 1, 6). One of the important chronological features of this development stage of the Scordisci material culture is also the appearance of bronze vessels found on hilltop fortified settlements such as Dirov Brijeg and Gradina in Orolik (T. 7, 8), or on the sites in Vrtna Street (T. 2, 9a-b) and Blato (T. 5, 12), on which it is assumed that there have been cemetery. As Strabo suggests, bronze vessels came to the areas of central Danube region from Italy, over Aquileia and Segestica, and then along the Sava river towards the Danube. The trade route along the Sava and Drava rivers that connected the southeastern Alp region with the central Danube region is evidenced also by finds of Roman republican coins, as well as by coins of the towns Apollonia and Dirahia. Along this route of cultural and civilization influences the Vinkovci area is situated as a natural bridge between the floodplains of Posavina on the one side and Podravina and the Danube region on the other side. It is precisely the geographical position as well as rich natural resources necessary for living that made the Vinkovci region an area of continuous human settlement, as numerous sites show, the exploration of which enabled a deeper knowledge of the millennial processes that followed one another in the south of the Pannonian Valley.

beginning of the second half of the 2nd century BC, on strategically favorable locations and in the vicinity of important natural communications, the Scordisci began establishing fortified settlements. They were located on sites on which multi-layered settlements had already been established in earlier prehistoric periods, that have already had fortification systems which the Scordisci only renovated. So along the Bosut river there are fortified settlements in Privlaka, Orolik and Vinkovci. From the floodplains there emerge Gradina's in Otok and Slakovci, whereas on the southern slopes of the Đakovo-Vinkovci plateau there is Damića Gradina in Stari Mikanovci as a lighthouse turned against the Posavina (DIZDAR, 2001, 94). Close to the fortified settlements in Dirov Brijeg in Vinkovci and Gradina in Orolik surface pottery finds suggest the existence of parts of the settlement under the borough.

La Tèneian cemetery have been documented only in the area of the city of Vinkovci, close to the largest settlement complex of the La Tène culture in the eastern Slavonia area situated around the fortified settlement on Dirov brijeg (Fig. 1). It can be assumed that a certain number of accidental finds from other sites go back to destroyed grave sites that suggest the existence of a large number of Scordisci cemetery in the area.

Although the largest number of La Tène culture finds in the Vinkovci area is dated in the second half of the 2nd and in the 1st century BC, a part of the settlement in Ervenica and certain isolated finds suggest that the beginnings of the La Tène culture in the Vinkovci area can be dated to the end of the 4th and the beginning of the 3rd century BC. This is shown by the find of the Dux type fibula from Damić Gradina in Stari Mikanovci, found in the settlement strata from the final stage of the Early Iron Age, which gives evidence of the established cultural and trade relations between the autochthons of Middle Danube Area and the Celts. Apart from the settlement in Ervenica, a belt fragment found on the site Petrošinci near Retkovci (T. 2, 6) belongs to the early stage of Middle La Tène phase. Isolated finds of bronze fibulae from Ivanci (T. 2, 8) and Novi Jankovci as well as an iron spear with an emphasized central rib and a long sheath found on the river banks of Vuka near Nuštar (T. 1, 5) are dated in the Middle La Tène. The late stage of Middle La Tène is a period in which establishing of fortified settlements, later to become characteristic of Late La Tène period begins. From this period we have a find of fibulae of the Middle La Tèneian scheme with differently joint feet (T. 4, 1, 8), as well as fragments of plastically structured bracelets from the site of the Kaluđer pool near Stari Mikanovci and an unknown site in the Vinkovci area (T. 2, 2). Finds of coins of the eastern Slavonian type from the settlement in Privlaka and Stari Mikanovci correspond with the same period. Fibulae of the Late La Tène scheme with a triangularly hammered arch (T. 4, 7, 9-11), which were presumably made in the artisan workshops in fortified settlements that in the La Tène period became the first urban centers from which La Tène culture was disseminated, announced new cultural and material achievements. Grooved wire fibulae of the Middle La Tène scheme, whose manufacture began already by the end of Middle La Tène period (T. 2, 3, 5, 7, T. 4, 3-6) as well as fragments of

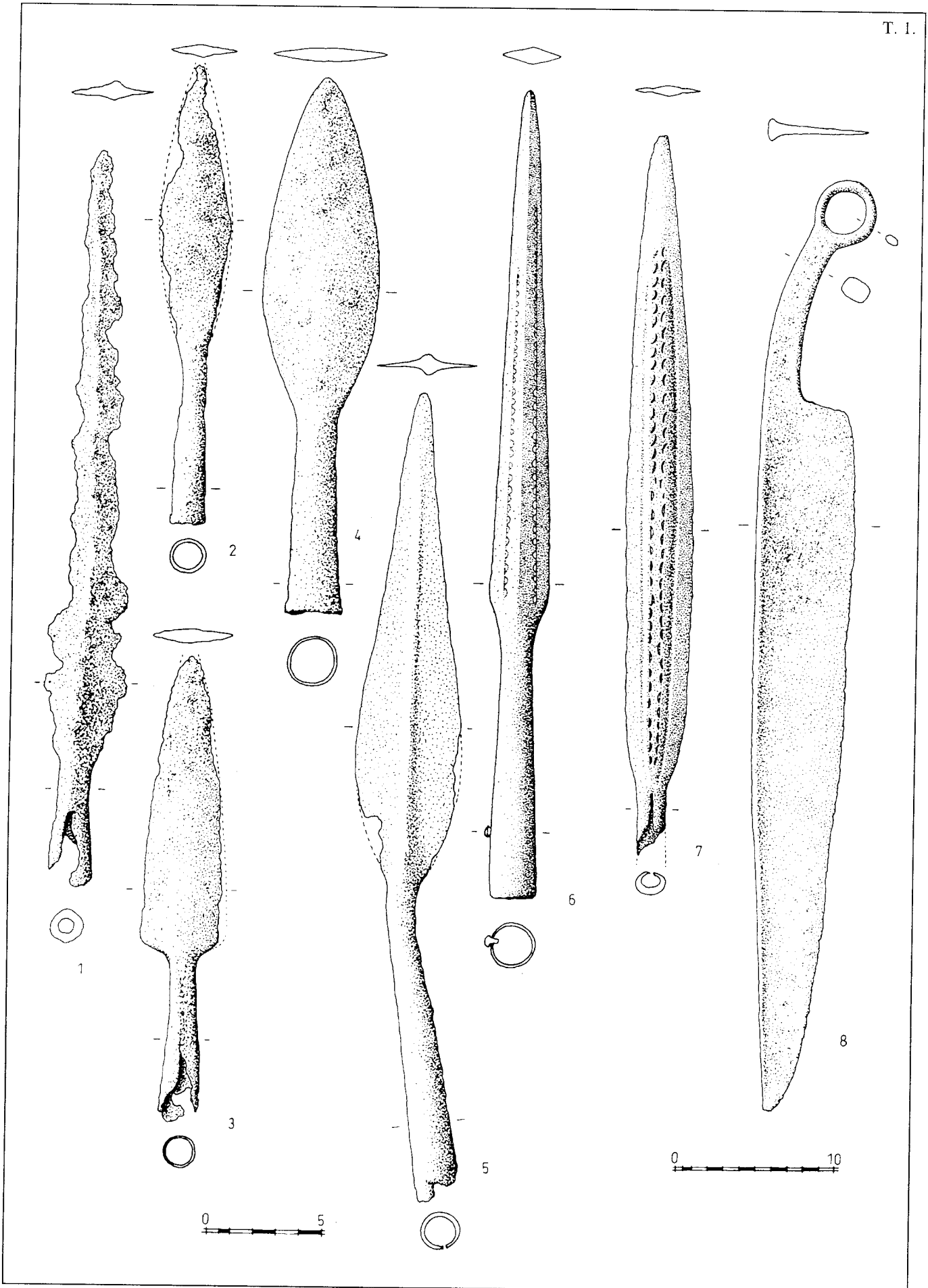
bronze spiral bracelets (T. 5, 2-3, T. 7, 1, 3-5, 7) and cobalt-blue glass bracelets of the type 3a, 6b/2 and 16 (T. 5, 6, T. 7, 2), are dated in the Late La Tène period. Of weapon finds, iron spears with a rhombic head cross-section (T. 1, 1, T. 8, 1, 5-7, T. 12, 1, 3-5) as well as those with a shorter head and a long sheath (T. 1, 2, T. 8, 2, 8-9), found on settlement and necropoli sites, belong to the Late La Tène stage of the development of the Scordisci material culture. An iron spur from Dirov brijeg and a bronze button from bits of the Thracian type (T. 2, 4) found on the surface of Gradina in Privlaka also belong to Late La Tène showing that parts of cavalry equipment are approximately equally often found in fortified settlements and in La Tèneian cemetery. Bronze button finds from the site of the cemetery in Blato (T. 5, 11) can be placed in the same time frame. Bronze fibula of Jezerine type (T. 7, 6) and the fibula with a massive arch and a framed foot (T. 4, 12) belong to the period of the second half of 1st century BC, i.e. it has the shape characteristic of the late stage of La Tène. Weapon finds dated in the same period are a shorter iron sword from Vrtna Street in Vinkovci, a remarkably long iron dagger from Otok (T. 1, 8) and spears with heads decorated by semicircular motifs or girlandas, also from Otok (T. 1, 7) and from Ivankovo (T. 1, 6). One of the important chronological features of this development stage of the Scordisci material culture is also the appearance of bronze vessels found on hilltop fortified settlements such as Dirov Brijeg and Gradina in Orolik (T. 7, 8), or on the sites in Vrtna Street (T. 2, 9a-b) and Blato (T. 5, 12), on which it is assumed that there have been cemetery. As Strabo suggests, bronze vessels came to the areas of central Danube region from Italy, over Aquileia and Segestica, and then along the Sava river towards the Danube. The trade route along the Sava and Drava rivers that connected the southeastern Alp region with the central Danube region is evidenced also by finds of Roman republican coins, as well as by coins of the towns Apollonia and Dirahia. Along this route of cultural and civilization influences the Vinkovci area is situated as a natural bridge between the floodplains of Posavina on the one side and Podravina and the Danube region on the other side. It is precisely the geographical position as well as rich natural resources necessary for living that made the Vinkovci region an area of continuous human settlement, as numerous sites show, the exploration of which enabled a deeper knowledge of the millennial processes that followed one another in the south of the Pannonian Valley.

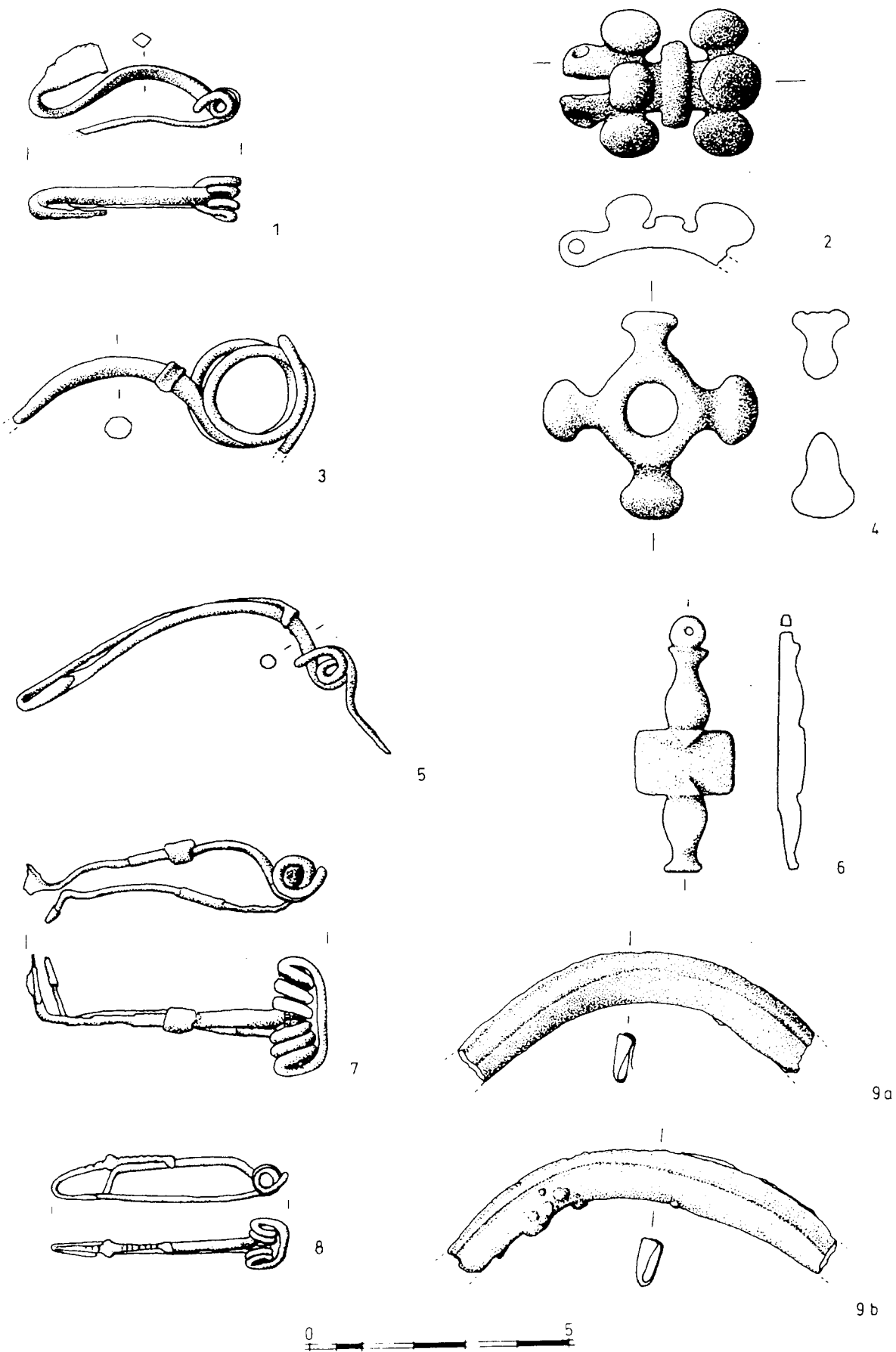

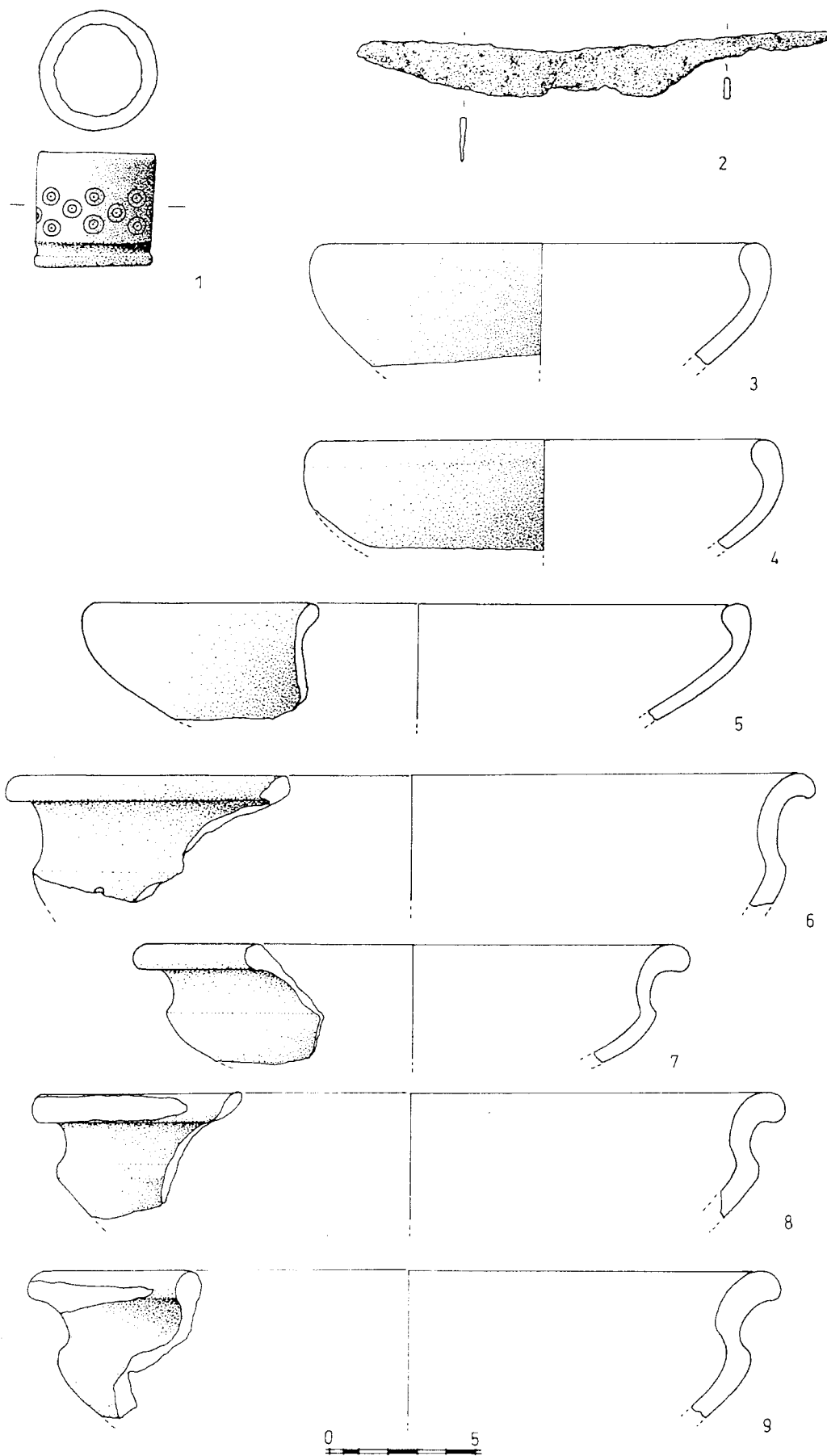
Sl. 1. Nalazišta latenske kulture na vinkovačkom području

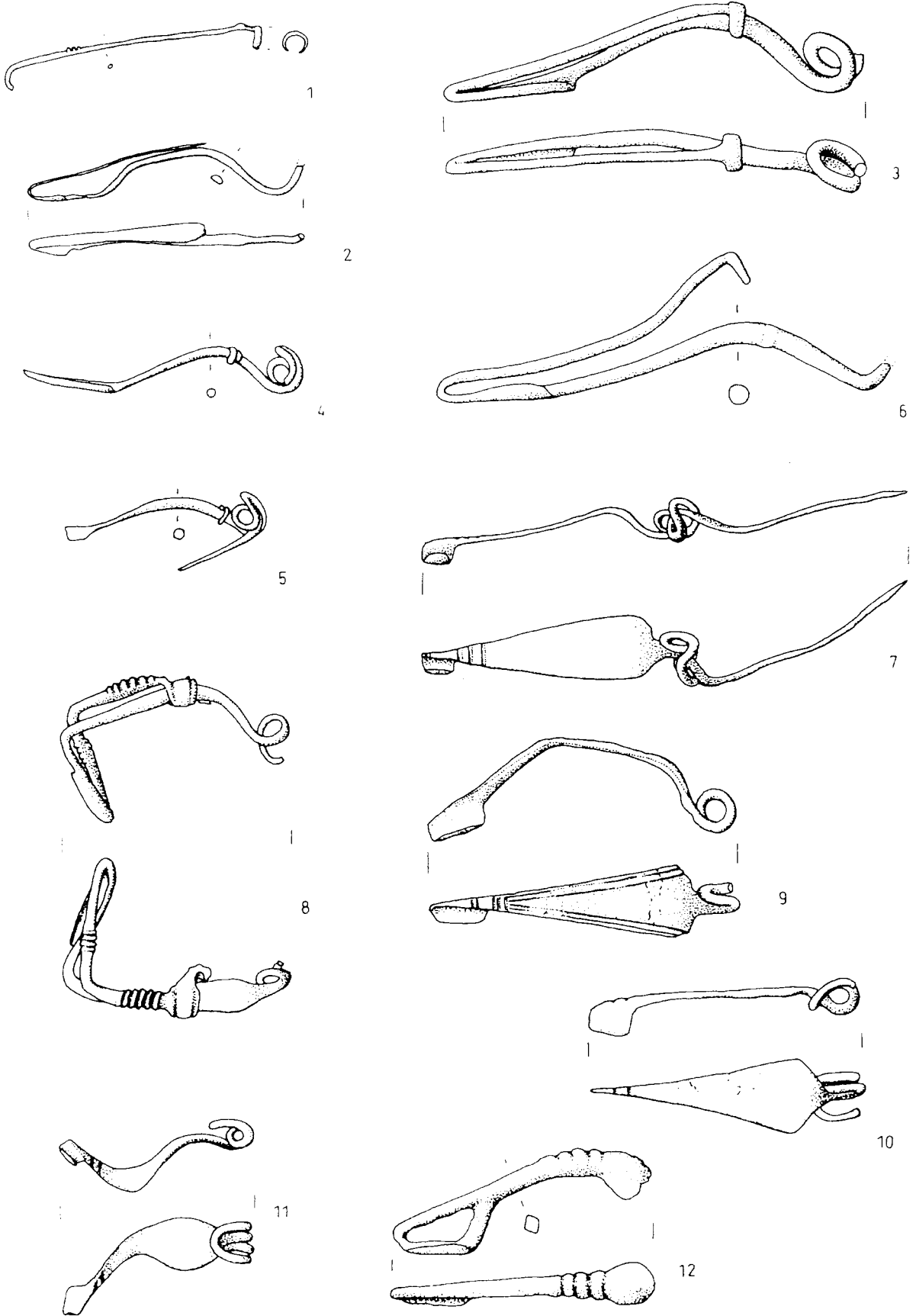
Fig. 1. Archaeological Sites of La Tène Culture in Vinkovci Region

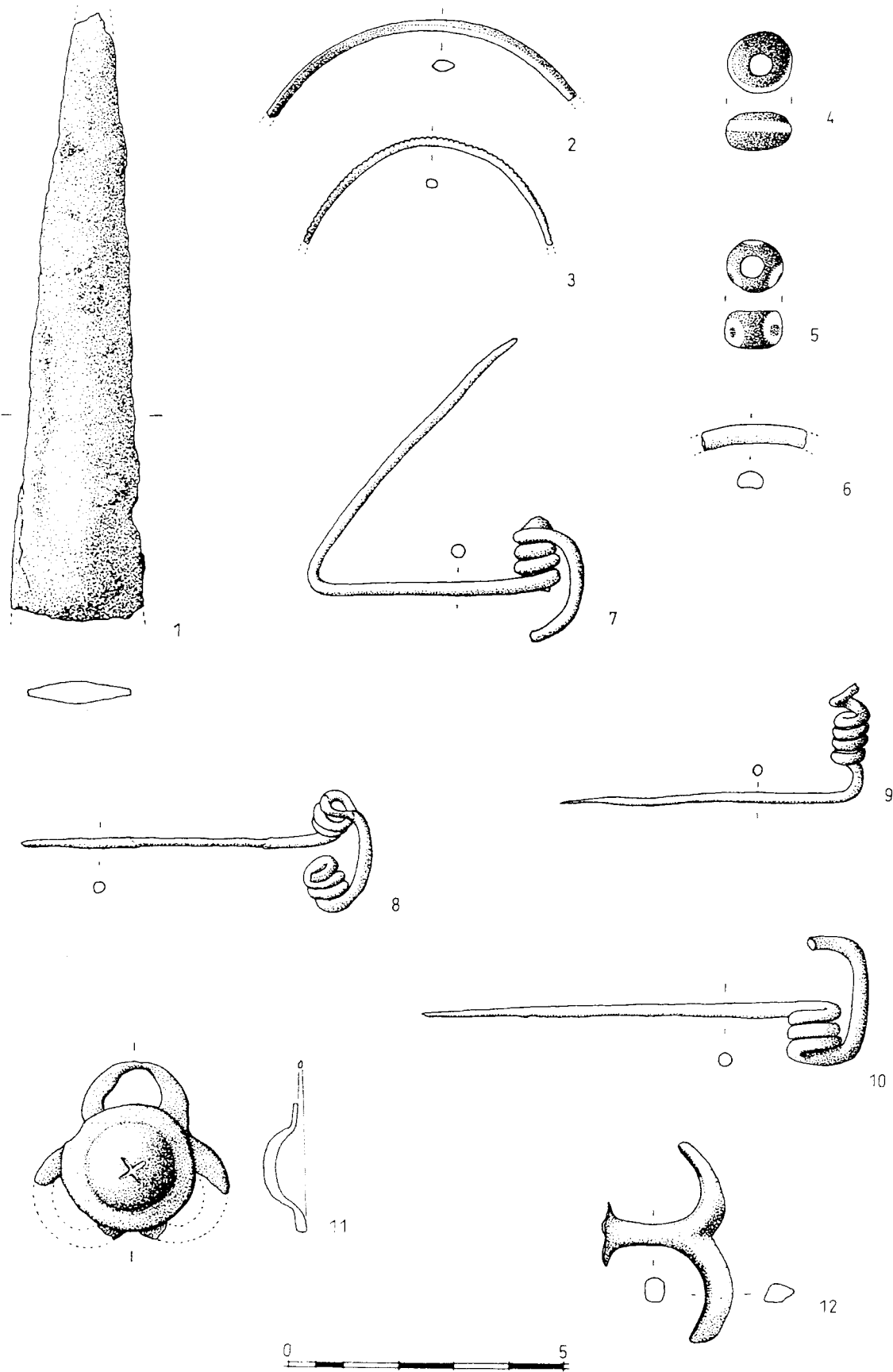
T. 1.

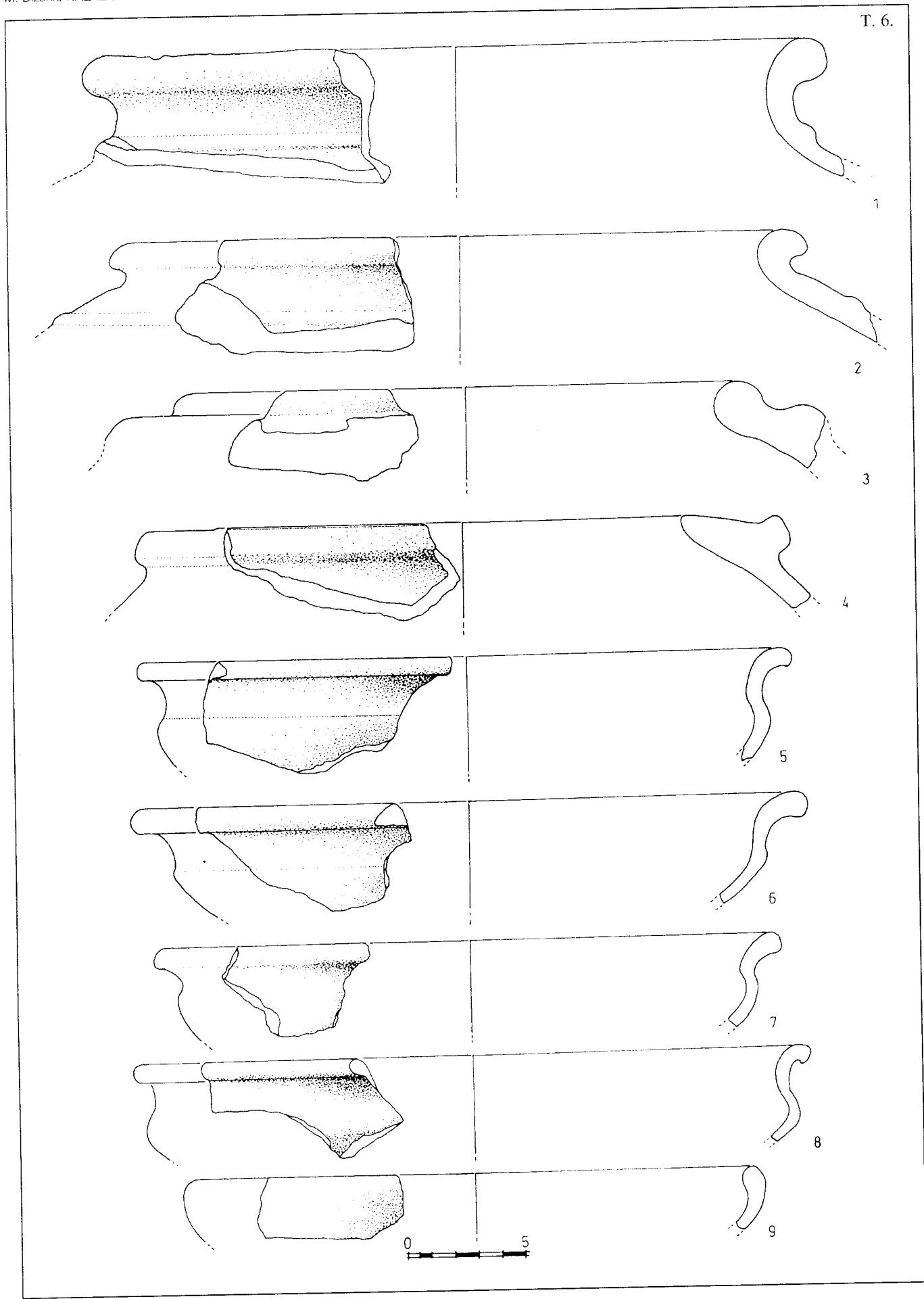

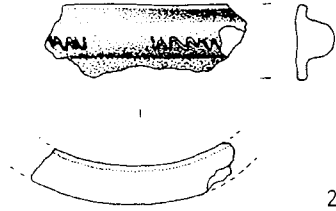

T. 6.

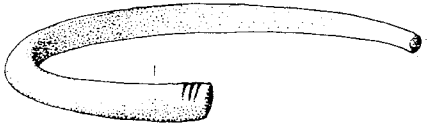

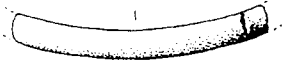
1

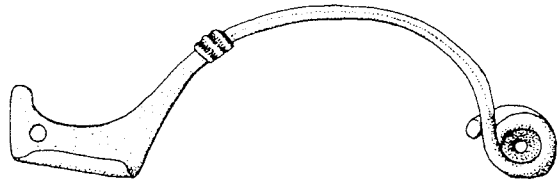
2

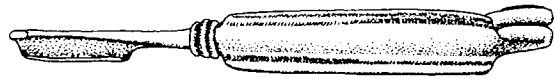
3

4

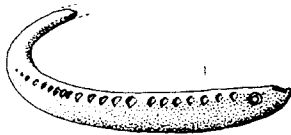
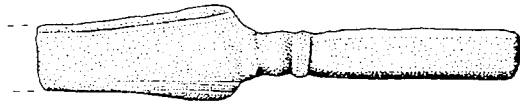
6

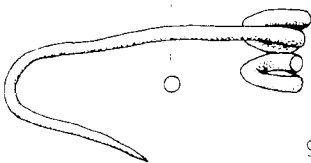
8

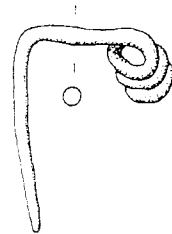
5

7

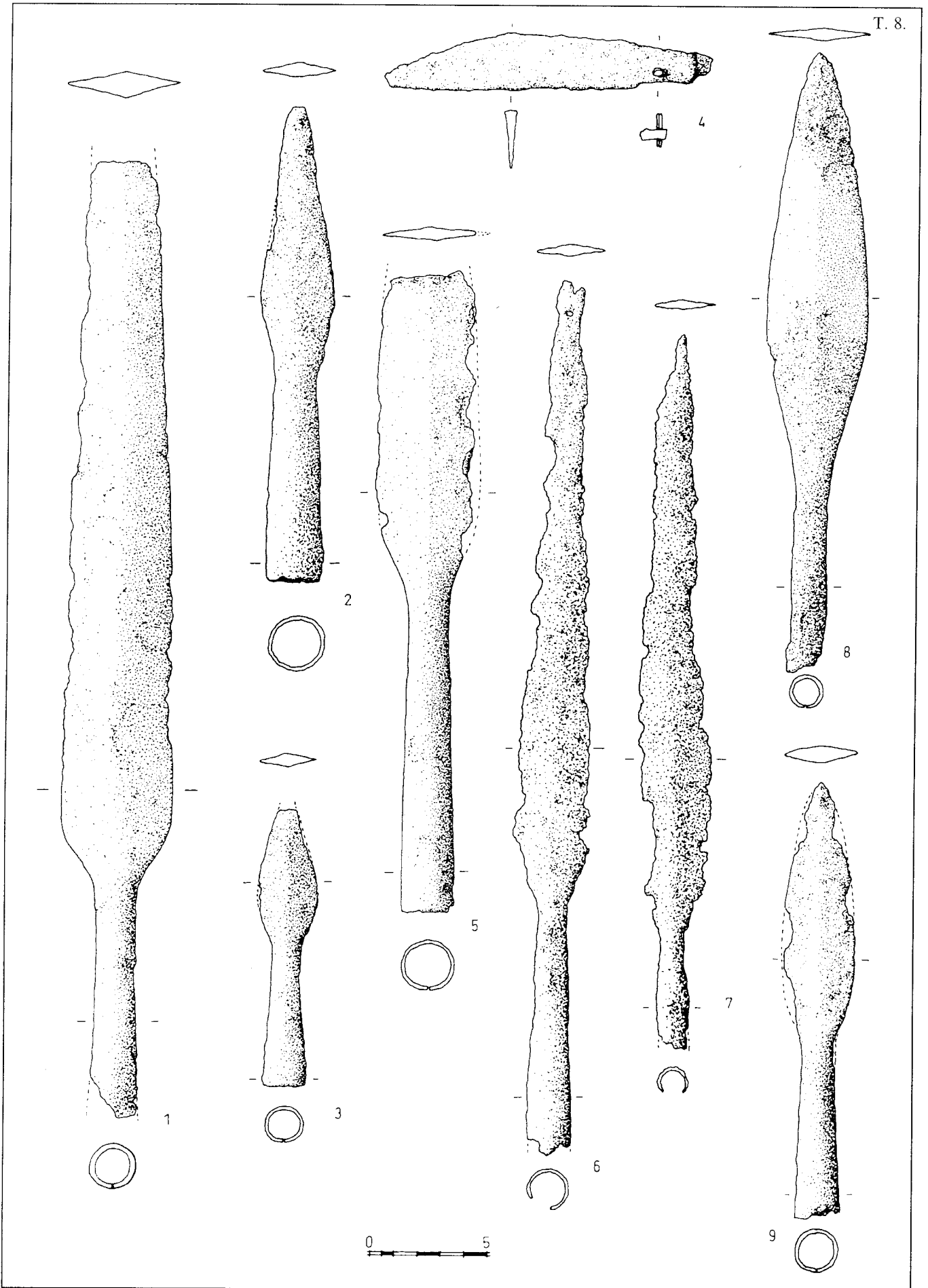

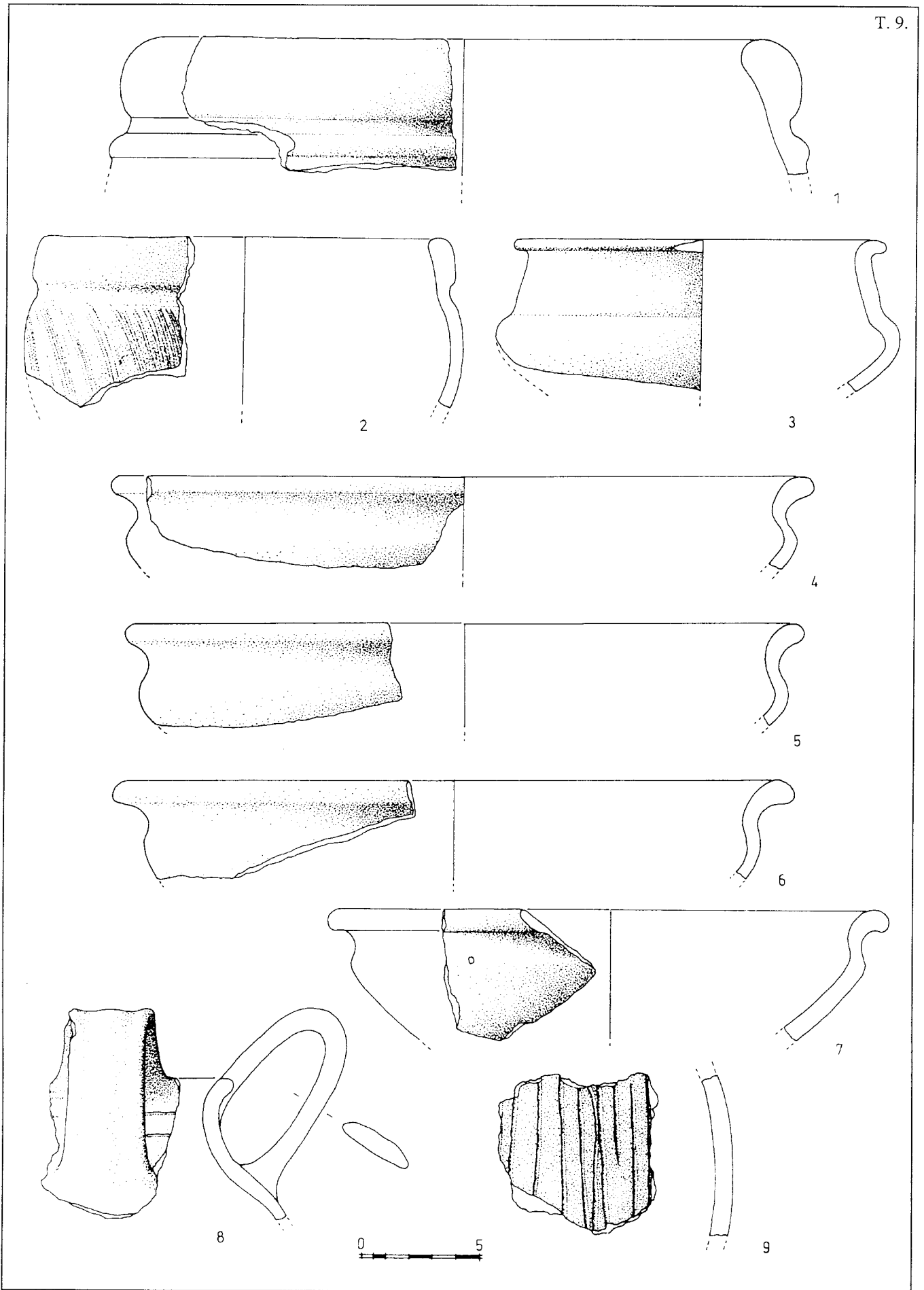
9

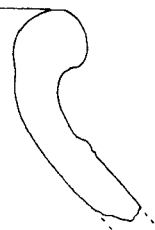
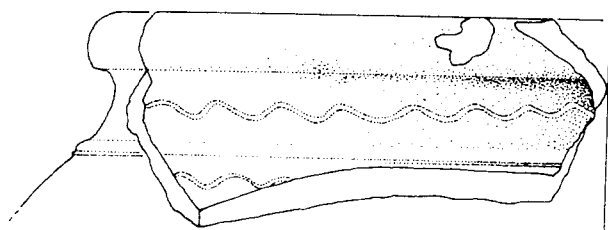
10

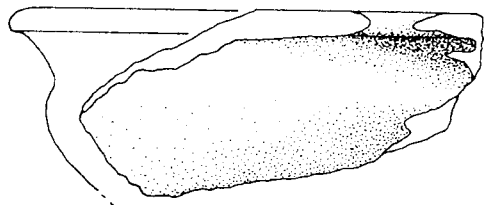

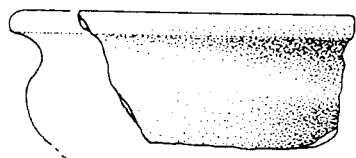
T. 10.

1

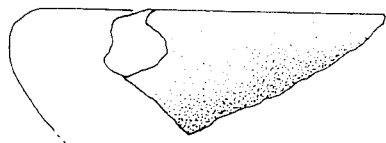
2

3

4

5

